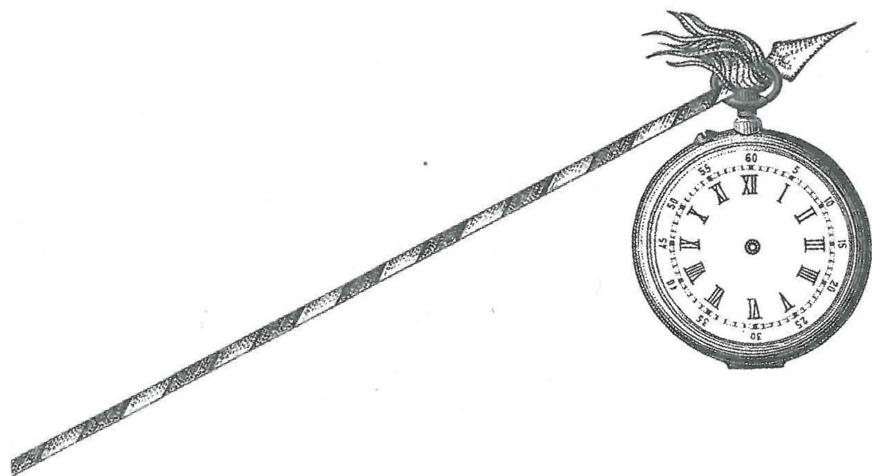
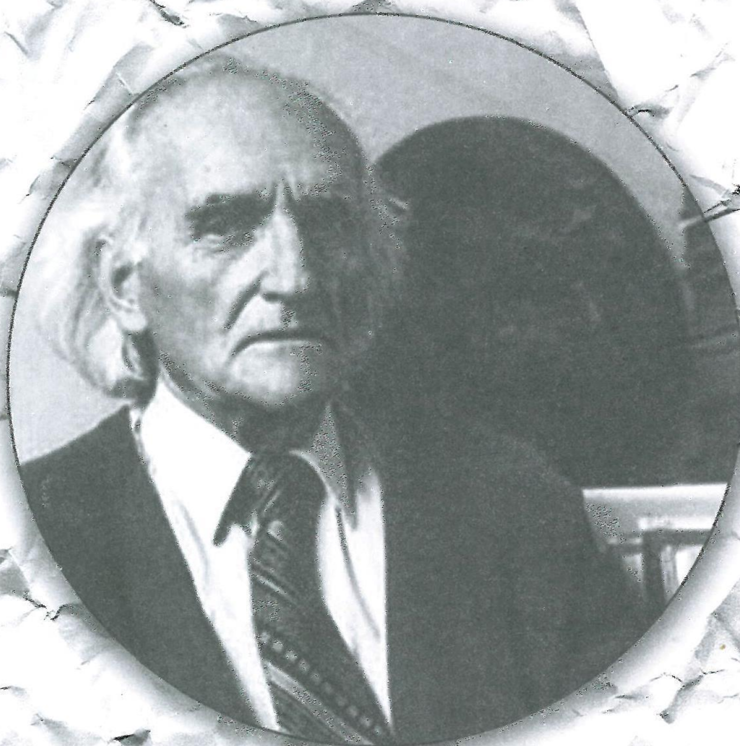

ІСТОРИЧНІ ПРИЧИНИ НАШИХ ПОРАЗОК І ПЕРЕМОГ

Світлої пам'яті Ярослава Дашкевича –
великого історика і лицаря України

Ігор Гирич

ІСТОРИЧНІ ПРИЧИНИ НАШИХ ПОРАЗОК І ПЕРЕМОГ

Львів 2011

ББК 63.3
Г 51

Гирич Ігор
Історичні причини наших поразок і перемог. – Львів: ЛА "Піраміда", 2011. – 142 с.

В цій невеликій за обсягом книзі автор виокремлює вузлові моменти нашої історії, що сформували українців і визначають Україну в її теперішньому стані. Значну увагу присвячено проблемі формування нашої спільної історичної пам'яті, без якої неможливе існування нації.

ISBN 978-966-441-202-2

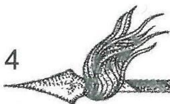
Ідея цієї книги народилася між першим і другим туром президентських виборів. Їх результат вимальовувався, і був він не надто оптимістичний – постало мимоволі питання: чому? Чому знову поразка?

Не виникало сумніву до кого звернутися з пропозицією дати відповідь на це питання. Ми звернулися до Ярослава Дашкевича. Чоловік безперечної наукової й моральної репутації, він був безальтернативним вченим, який зміг би реалізувати цей непересічний задум. Він погодився, і ми вже приступали до планування майбутньої книги. Проте доля розпорядилася інакше... Його не стало. І тоді за це починання взялися його учні.

Сьогодні ми пропонуємо читачеві цю квінтесенцію нашої історії, ще не знаючи, що нас чекає попереду. Чи через півроку ми розженемо цей туман політичної брехні і тоді нинішня ситуація виглядатиме як остання агонія посткомуністичного минулого. Чи нас чекають довгі роки протистояння. Можливо, знову настануть часи, коли правдиву українську історію дітям будуть розповідати вдома батьки, а в школі їм будуть втовкмачувати в голови чужу, московську, версію.

Ми видаємо цю книгу, оскільки є (поки що) легальна можливість видавати подібне. Ця робота є нашою відповіддю ідеологам так званого "русского мира". Головним тут є наш погляд на українську історію та українську місію.

Книга не претендує на істину в останній інстанції, тим більше, що про українську історію написано багато й ґрунтовно не одним поколінням істориків. Але так само немає

сумнівів, що позиція автора є українською позицією, а стислість викладу обумовлена потребою часу. Сьогодні надзвичайно важливо, щоб нашу версію змогло прочитати якнайбільше людей. А це в свою чергу уможливить осмислення української історії з точки зору інтересів українців. Тобто наших з вами інтересів.

Завдання книги полягає в тому, щоб віднайти серед тисяч подій минулого такі, які є вузловими, переломними моментами, що вплинули на українців, які сформували нас такими, якими є сьогодні. З усіма нашими плюсами й мінусами.

З тексту книги стає зрозуміло у чому полягає **історична місія нашого народу.** Ми – автохтони на своїй землі. Нашу історію не можна розглядати поза географією: ми – найсхідніша нація західного світу. Для свого державного становлення ми мусили вигравати боротьбу з західними сусідами, але одночасно найбільшою проблемою для власного збереження було протистояти натиску орди зі Сходу. Як писав Степан Ленкавський: "дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопи й поставив на грані двох світів творити нове життя" – Україна історично завжди стояла на межі двох світів. Це вже пізніше Росія почала називати Україну рубежем євразійської цивілізації. Перший раз інвазія варварської Золотої Орди зруйнувала поступ суспільства, перервала нашу історію, на декілька століть загальмувала рух уперед. Вдруге спроба приєднати нас до православного Третього Риму призвела до Руїни і втрати Церкви. Ми перестали формулювати власну історію, і дозволили Росії по-імперськи трактувати Україну як окраїну своєї східної цивілізації. Втретє криваве придушення національної революції трапилося в 1917 – 22 рр., потім – репресії, Голодомор і переламаний хребет нації.

Вибір полягає в усвідомленні того, ким ми, українці, хочемо бути: невизначеною сірою зоною між Сходом і Заходом, придатком євразійської держави чи частиною простору західної цивілізації. Чи, можливо, головне завдання сьогодні полягає в нашій здатності випрацювати власну інте-

граційну модель об'єднання різних частин України, здійснити синтез її західної та східної частин.

Сьогодні ми – як ніколи за тисячу років – близькі до поновлення перерваного історією розквіту української нації. Бракує одного – визначеності, точніше, осмислення нашого минулого і сьогодення, чітко сформульованих причин наших поразок і чітко визначених цілей. Сподіваємося, що ця книга має достатньо аргументів для усвідомленого українства.

Тарас Стецьків.

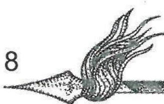

Передмова

Наші ментальні, суспільно-культурні, економічні й політичні недоліки, прорахунки, невикористані можливості сьогодні вкорінені в минулому. Коли йде мова про складові національної самоідентифікації, найважливішим чинником є не стільки мова, географічне співжиття чи економічні спільні інтереси, скільки самоусвідомлений вибір національності. Він ґрунтується на спільній, або колективній, історичній пам'яті. Отже, нація – у вузькому значенні слова – це люди, які мають одну колективну пам'ять про своє минуле.

На жаль, доводиться констатувати: сучасні українці не мають спільного сприйняття минулого. І це засвідчують усі вибори президента й парламенту впродовж останніх майже двадцяти років. Усі ці вибори демонструють не політичний, а історико-ментальний і цивілізаційно-культурний вибір українця. Не випадково кордони між електоральними симпатіями співпадають з кордонами Речі Посполитої середини XVII ст. Саме цей регіон, який найдовше перебував у складі європейської цивілізації, сьогодні залишається ментальним (світоглядним) кордоном, що розділяє українців за європейським і євроазійським вибором. Натомість регіони, які лише у XVIII – XIX ст. стали етнічно українськими, продовжують залишатися ментальним російським простором. Фактично, переважна кількість населення Сходу й Півдня України є політичними росіянами.

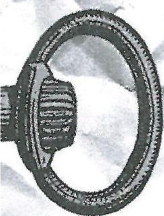

Чи можливий органічний українській вибір по всій території України? Які чинники впливали на формування українського політичного характеру? Які наші історичні мінуси й плюси?

Спробуємо відповісти на ці та інші запитання. Не претендуємо на оригінальність, на перелік усіх ключових факторів нашої не зовсім успішної ходи до кола європейських народів у минулому. Нашим завданням є тезово озвучити вузлові моменти концептуальної історії України, які сформували нас теперішніх, з усіма позитивами й негативами національного характеру.

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

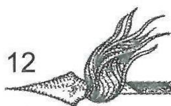

Межове географічне становище між Європою й Азією. Його мінуси та плюси

Географічне положення України між осілим хліборобським світом і світом номадів (кочівників) було головною причиною так і не визрілого на наших землях європейського духу. Однак Україна завжди належала до осілого світу, ставши таким чином заборолом для європейської цивілізації перед постійною небезпекою кочових набігів. Це місце "чайчиного гнізда при битій дорозі" як основний чинник формування української ментальності оспівав Іван Мазепа, відзначив мислитель В'ячеслав Липинський.

У часи існування України-Руси держава будувалася на торговельному шляху "між варягами й греками", вздовж річища Дніпра. Саме ця вісь визначила орієтально-візантійський (східний), південний вибір цивілізаційного розвитку. А не окцидентальний, західний римсько-європейський шлях, яким пішли західні сусіди України – поляки, словаки, чехи, угорці.

Маємо підстави твердити про існування своєрідної буферної української цивілізації між Сходом і Заходом. Українські терени були постійним регіоном міграції: напливу й відпливу хліборобського населення під ударами кочових наїзників. Цікаво, що теперішні регіони України, які голосують за проросійські політичні сили, замешкують на землях, де до XVIII ст. перебувало неукраїнське кочове населення й до етнічних меж України не належало. В результаті монголо-татарської навали й постійних походів кримчаків на

Україну наша земля втратила до 8 млн. людності. Маси населення тодішньої України потрапляли на невольничі ринки через Кафу та інші великі й дрібні ринки Криму. Постійна втрата великих мас населення, неможливість розвитку міст і нормальної торгівлі, занепад ремесел і культури – все це було результатом розташування України на східному кордоні питомо європейської цивілізації та азійського світу.

Натомість Європа, яка до XI – XII ст. не мала культурно-цивілізаційних переваг перед Україною, в XIV – XVI ст. зробила величезний культурно-економічний стрибок і залишила далеко позаду Україну. Це пояснюють тим, що Європа не потерпала від безпосереднього зіткнення з номадною людністю й не переживала постійних руйнацій, як Україна, впродовж XIII – XVI ст. У цей час наша держава зменшилася до розмірів фактично двох своїх регіонів, найменше зруйнованих кочівниками – Волині й Галичини.

І саме ці регіони відчули на собі найбільший вплив європейської цивілізації, бо були в орбіті німецько-польського торговельно-економічного співробітництва й середземноморських культурних взаємин. Луцьк і Львів (останній більшою мірою) стали типовими містами окцидентної європейської ойкумени. Цей вплив відбувався засобами безпосереднього контакту етносів, що виховалися в європейській традиції вдома завдяки міграційним переселенським процесам. Нині український Львів у середині XIV ст. був стовідсотково німецьким. Нове місто будували збоку від давньоукраїнського Львова, і його засновниками були 300 німецьких родин. Але вже в XVI ст. міщани спольщилися. А до населення додалися торговці: угорці, греки, італійці, серби, євреї, вірмени, українці. Поліетнічним Львів був до XVIII ст., коли культурно й політично львів'яни стали поляками, а меншість становили представники української національності.

Українці, ставши в XVI ст. – за Люблінською унією – частиною населення Речі Посполитої, почали вважати Львів європейським світом і свідомістю остаточно відірвалися від Московської Русі – євразійського ментального світу. Ця різниця менталітетів не дала можливості українцям розчинитися в московсько-російському морі після вход-

ження Східної України в межі Московського царства за Переяславською угодою (1654). Козаччина при всій своїй орієнтальності була все ж західним типом соціального руху, спрямованим на виокремлення в соціальній структурі польської держави окремої української козацької шляхти.

Український східний європеїзм під впливом німецької романтичної філософії витворив нову еліту неземлевласницького, а інтелігентського походження, яка почала культурно й філософськи розробляти проблему української національності вже не за релігійно-віросповідним принципом, а на культурно-етнографічній основі. І в цьому сенсі Т. Шевченко, М. Костомаров і П. Куліш у XIX ст. стояли на європейських засадах більше, ніж росіяни, які творили російську імперську народність на основі тріади царського міністра Уварова “самодержавство, православ’я та народність”. В українців етнопсихологічний концепт нації стояв на першому місці.

Загалом саме українське питання в Російській та Австрійській імперіях полягало у вивченні впливу європейськості на суспільну українську думку. Подібні явища в інших народів, передусім рух відродження в чехів і хорватів, підштовхнув українців до творення альтернативного до російського українського національного проекту. Тому й постання українського руху в XIX – на поч. XX ст. було частиною всеєвропейського проекту перебудови Європи на засадах творення національних держав.

На кордоні психологічної Європи українці є часткою європейського світу. Як неєвропейський світ Україна не мала можливості зберегтися в майбутньому. Противагою українському проектові є сьогодні російський євразійський проект, в якому Україні відведено місце частини російського світу. Євразійство виникло як реакція російської еліти на поразку в результаті більшовицької революції 1917 р., європейських потуг Росії й перемоги в ній антиєвропейського тоталітарного більшовицького руху. Порівнюючи ці дві історіософські течії, можна побачити принципову ментальну різницю між українцями й росіянами.

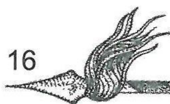

Київська Русь – Україна-Русь: боротьба за києворуську спадщину між українцями й росіянами

Історія ранньофеодальної України князівських часів – найбільш сприятливий для України час. До цієї держави завжди була прикута увага дослідників, її вивчали як у дореволюційній, так і в радянській школах. Існування розвиненої держави у IX – XIII ст. на наших землях, яка за своїми цивілізаційними здобутками не лише не поступалася, а інколи й переважала в культурному розвитку країни Західної Європи – це той історичний позитив, на якому виховували не одне покоління українців.

Справді, такі факти, як грамотність серед князівської верхівки й простолюду (на підставі берестяних грамот), вигідно відрізняє Україну-Русь від таких країн, як, наприклад, Англія та Франція, де королі навіть не вміли писати (історія Анни Ярославни й короля Франциска, українського євангелія, на якому присягали французькі королі). Багато важить факт європейського визнання державного Києва й династичних зв'язків староукраїнської держави майже з усіма королівськими родинами Європи. Україна тоді була державою міст і за цим показником не поступалася Європі. Приклад Києва, міста, більшого тоді за Париж і Лондон, також промовляє на користь тодішнього рівня розвитку давньоукраїнської держави. Через грандіозні розміри Київ порівнювали з Константинополем. Близько п'ятдесяти кам'яних церков у ньому, майже 100-тисячне населення, вісім ринків. І це тоді, коли в головних містах

Європи населення не перевищувало 5 – 6 тисяч осіб, а культові споруди з цегли можна було порахувати на пальцях однієї руки. Через кілька століть ситуація змінилася кардинально, але це мало зовнішню причину – монголо-татарів.

Факт важливості давньоруської спадщини для виховання гордості за своє минуле серед нових генерацій людності добре розуміла російська влада та її вчені-історіографи. Росія після приєднання до неї України в XVI ст. проголосила себе спадкоємицею київських князів і слави давньої України-Руси. На цій підставі побудована система доведення права московських царів на українські землі. Теза про наступність влади лежала в основі імперської єдино-неподільної візії Росії.

Для постановки українського питання українській історіографії необхідно було вирішити проблему належності києворуської спадщини. Належність історії Давньої Русі передусім українській історії піднімали всі визначні українські історики XIX ст. – від Михайла Максимовича до Михайла Грушевського. Логіка українських інтелектуалів була така: оскільки стверджуємо, що український етнос проживав стало на землях Наддніпрянщини й Наддністрянщини у IX – XIII ст, то закономірно й державне утворення на цих землях вважати українським. На противагу цьому російська суспільна думка висунула тезу про знелюднення земель навколо Києва в результаті монгольської навали, переселення етнічних росіян на землі навколо Москви й натомість заселення Києва галичанами-українцями. Суперечка "южан" (українських вчених) і "сєвєрян" (вчених російських) тривала в площині філології, етнографії та історії і, на думку Івана Огієнка, закінчилася перемогою "южан". Що дало можливість українській стороні з наукового поля перейти до вимог українського культурно-політичного відокремлення.

Повсюдне вживання штучного терміну "Київська Русь", введеного в обіг російською історіографією, є неправомірним для нас. Від нього відмовилися батьки української на-

ціональної історіографії Олександр Барвінський (історик Ігор Чорновіл приписує саме йому термін Україна-Русь), Володимир Антонович, Михайло Грушевський (для російськомовних читачів перші томи "Історії України-Руси" він видав під назвою "Киевская Русь", щоб не викликати обурення в людей, які сприймали російські трактовки нашої історії). Київська Русь за логікою російських інтелектуалів розпочинала тричленну тисячолітню історію імперських Русей: Русі Київської, Русі Московської та Русі Петербурзької. Натомість українці протиставили російській історіографічній схемі чотири періоди української історії: України-Руси, України польсько-литовського часу, України козацької й України нового часу. Отже, коли сьогодні під час святкування хрещення Руси-України Володимиром Святим ми, українці, кажемо про Київську Русь, то несвідомо погоджуємося зі схемою російської історії, що є анахронізмом. Не випадково пропагандистом терміну Київська Русь є історик Петро Толочко – переконаний прихильник старої російської схеми української історії. На наш погляд, цілком правомірним є вживання до давньоруського часу історії терміну "давньоукраїнська історія". І так само вживання понять "давньоукраїнські князі", "давньоукраїнська мова" для періоду до XIII ст.

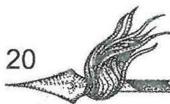

Монголо-татарський чинник переривання давньоукраїнської державної традиції

Монголо-татарська навала перервала нормальний розвиток давньоукраїнської держави, загальмувавши культурний розвій на кілька сотень років, нанесла непоправної шкоди майбутньому України.

Кількість населення столичного Києва відразу падає зі 100 тис. до 2 – 3-х. Кількісно місто не перевищувало 10 – 15 тис. до кінця XVIII ст., і лише в середині XIX, і це лише враховуючи російський військовий гарнізон , досягло кількості людності міста князівських часів. Київ перестав бути столичним центром і віддав пальму першості іншим українським містам Заходу – Львову, Володимиру, Холму, Острогу. У країні перестають будувати храми та кам'яні цивільні споруди. Винятком були хіба міста західної околиці держави – волинські Холм і Володимир, де ще в другій половині XIII ст. з'явилися нові кам'яні будівлі. Через постійні регулярні набіги на Русь-Україну кочівників обезлюдніли терени лівобережної України й правобережної Київщини та Поділля. Низка міст перестала зовсім існувати, а деякі з них почали заселятися лише в кінці XVI ст. (як, наприклад, столиця князівства – Переяслав). Українська заселена територія скоротилася до меж Північної Київщини, Волині й Галичини. Дике поле займало $^5/_6$ сучасної України. Зникають ремесла, деякі з виробництв (мозаїка, мистецькі техніки, виробництво плінфи та ін.) були забуті. Династія Рюриковичів утратила панівне значення в еліті

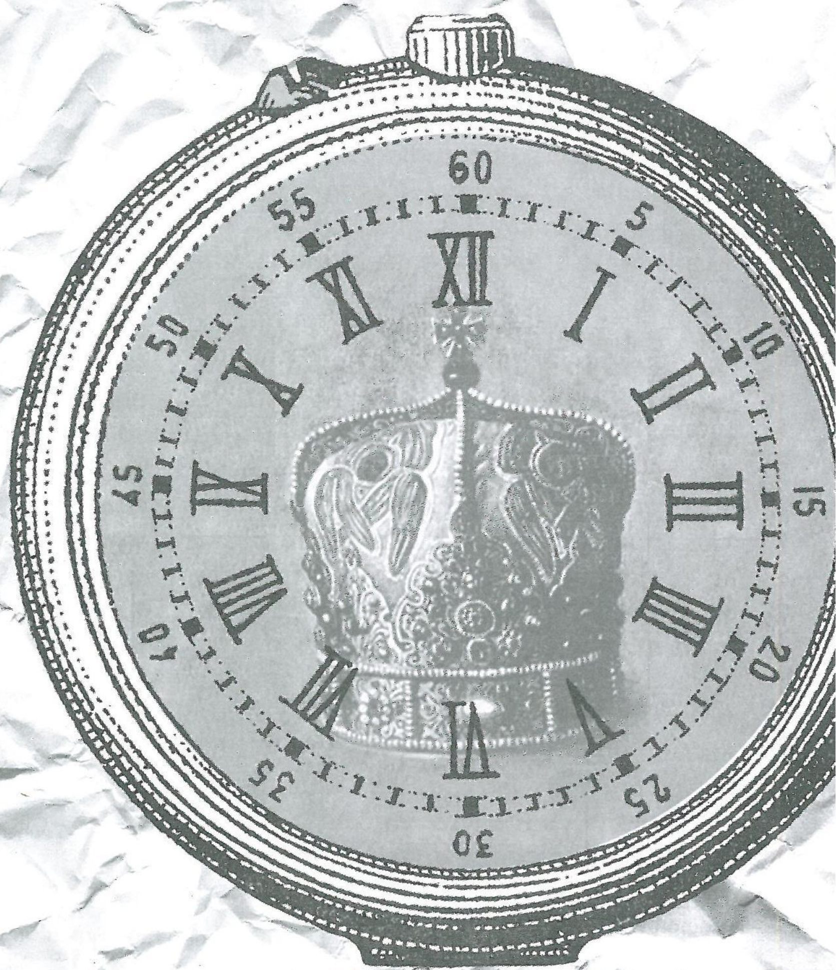
й почала згасати. Була порушена стратифікація давньоукраїнського суспільства. Верхній прошарок його перестав організовувати державну структуру, й життя тривало лише на рівні нечисленних сільських і міських громад.

Монголо-татарська навала припинила жваву торгівлю по Дніпру "від варяг у греки" – основу державної організації князівської України-Руси. Нова торгівля Європи зі Сходом перемістилася на Балкани. Частково ця траєкторія зачепила й Західну Україну. Завдяки новому торговому шляху піднялися нові великі міста Львів і Кам'янець-Подільський.

З іншого боку відбулося остаточне розділення цивілізаційного розвитку між південним і північним давньоруським слов'янством. Північна Русь потрапила під вплив азійської цивілізації, і в ній почала складатися майбутня російська нація. Натомість Україна, передусім її західні землі, опинилася в колі європейської цивілізації, що заклало фундаментальні основи українського етносу, його ментальності.

Якщо припустити, що навали вдалося б уникнути, то було би більше шансів зберегти незалежність Галицько-Волинської держави, протистояти польській та угорській агресії на Заході. Історія східноєвропейського регіону могла би бути зовсім інша. Україна стала територією, на якій упродовж п'яти століть після 1240 року регулярно "перемелювалися" щоразу нові й нові кочові орди. І це один із найбільших історичних внесків нашого народу, який, ставши форпостом Європи, зупинив номадну агресію в країни Європи.

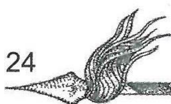

Галицько-Волинське королівство й корона Данила. Давньоукраїнська державна традиція

Володарями України-Руси були князі. І лише галицький князь Данило та його нащадки мали королівський титул. Це свідчить про визнання українських володарів Західної України в Європі. Нарівні з королями Угорщини, Чехії, Польщі галицькі князі одержували благословення Папи Римського, хоч і залишалися православними правителями. Натомість північноруські князі були для Європи нерівнорядними державцями. Тому-то, підкреслював Ярослав Дашкевич, російські й радянські історики всіляко применшували й зневажливо ставилися до королівського титулу Данила, підкреслювали його формальність.

Корона Данила Галицького була символом державності для західних українців. Характерно, що в литовсько-польські часи корона Данила була перероблена на єпископську митру для перемиських єпископів і в такому вигляді дійшла до нашого часу.

Завдяки королю Данилові в галицькому суспільстві XIX ст. існувала героїзація та возвеличення галицької князівсько-королівської верхівки. На відміну від українофілів-наддніпрянців, що були закохані в народні маси, галицькі народовці плекали повагу й посвятне ставлення до давньоукраїнських князів, що сприяло відновленню державної традиції князівської доби, коли Україною-Руссю керували князі.

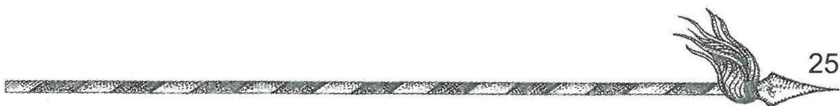

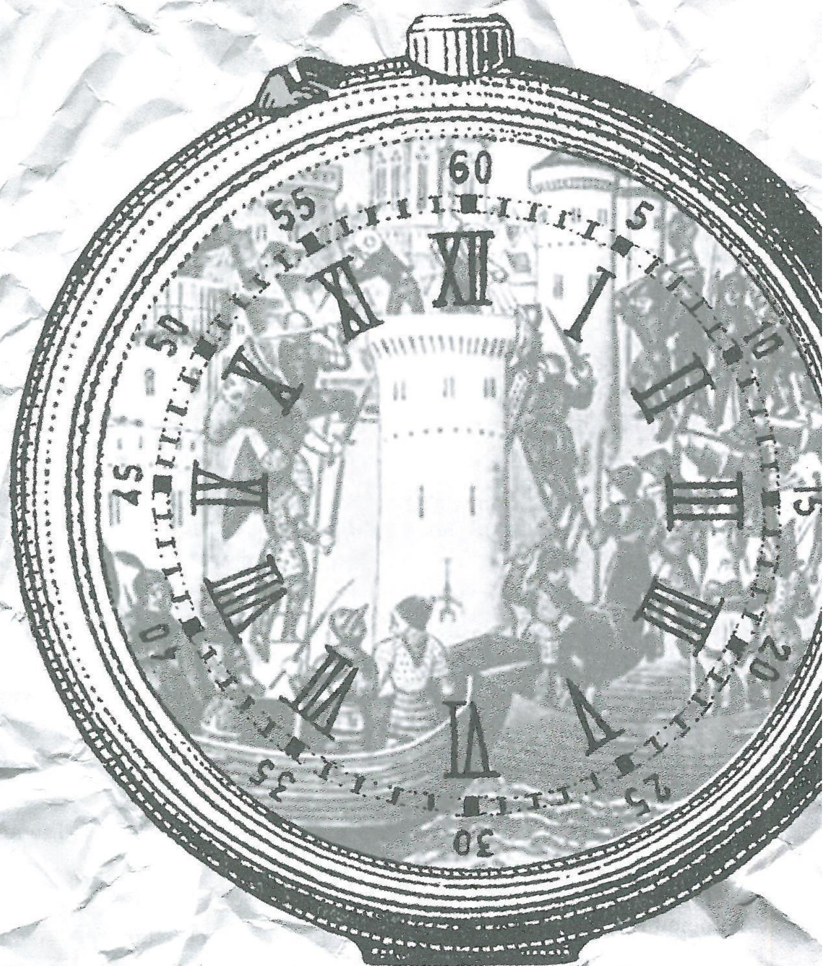
Галичани в цій справі брали приклад з поляків та угорців, які свою історичну традицію виводили від династії П'ястів і корони Св. Стефана (Іштвана).

Втрата державного статусу Галицько-Волинської держави відбулася з припиненням династії Романовичів-Даниловичів і через династичні пов'язання перейшла до князів, що представляли інші етноси. Завоювання Галичини Казимиром Великим 1340-х років означало закінчення князівського періоду для України-Руси, в якому Галицько-Волинська держава продовжувала державну ходу Київської держави X – XIII ст.

Проблема загасання князівсько-королівських династій у XI – XV століттях була не лише проблемою історії України, але й усього Центрально-Східноєвропейського регіону. Свої династії втратили й Чехія з Угорщиною, та й Польща 1385 р. змушена була закликати на королівство представників Гедиміновичів – Ягайла. В Європі наступала доба великих централізованих держав: лише вони могли протистояти німецькому натиску на Заході й татарському на Сході Європи. У XV – XVI ст. у цьому величезному регіоні Європи залишилося, коли не брати до уваги німецький світ, лише дві держави імперського типу – Московія і Річ Посполита. Для подрібненої України, як і для інших малих держав, місця на карті Європи не було.

Можна лише пошкодувати, що в Україні немає королівської традиції. Той факт, що угорці впродовж більше ніж п'ятисотень років мали своїх королів (понад 50), зробив їх вірними шанувальниками угорських державних традицій; і в часи бездержавності корона Св. Стефана – найшанованіша святиня, що сьогодні зберігається в центральній залі угорського парламенту, завжди мобілізовувала еліту на боротьбу за відновлення втраченої незалежності. До речі, підставою до приєднання західноукраїнських земель до Австрії була колишня належність цих земель до корони Св. Стефана.

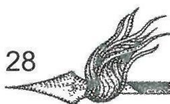

Східна церковно-культурна орієнтація. Зачароване коло православного універсалізму

Ідеологією світу до XVIII ст. була релігія. Через віру й церковне життя простежується цивілізаційний вибір кожного народу. Українські історики греко-католицького сповідання (Степан Томашівський, Микола Чубатий та ін.) ще сто років тому вказували на невдалий вибір орієнтаційної цивілізаційної моделі в старій Україні-Русі. Прийняття віри з Візантії зумовило потрапляння України до східноєвропейського, орієнтального християнського цивілізаційного кола держав, для якого характерним було нероздільне існування релігійної та світської влади – цезаропапізм. Україна-Русь не стала територією з окцидентальними цінностями, державою, яка за прикладом інших європейських культур визнала першість Папи Римського. Через це не розвинувся науково-раціоналістичний спосіб мислення. Саме країни західного ареалу постали першими перед проблемою виникнення національних держав, першими почали розвивати національні мови. Україна як європейська орієнтальна країна постійно опинялася в стані запізнілого цивілізаційного розвитку.

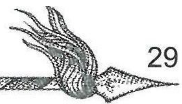
Князівська Україна-Русь формально була візантійською ойкуменою, де першою фігурою був візантійський імператор, а київські князі – формально його ставлениками і в політичній ієрархії займали підрядне становище. В сенсі культурного розвитку українські землі так і не дочекалися західних університетів, що масово постали в Європі ще в

XII – XIII ст. Освіта в Україні впроваджувалася через католицькі школи-академії. І навіть знаменита Могилянська академія була створена за взірцем єзуїтських колегіумів. Перші друковані книжки з'явилися в нас лише в кінці XVI ст., на сто років пізніше, ніж у Європі, коли книжка вже стала масовим продуктом.

Православний універсалізм українців змушував мислити в категоріях православної ойкумени (заселеного простору), а отже, не ставити культурного бар'єру між московитами (росіянами), білорусами, волохами (майбутніми румунами), сербами, болгарами як частинами одного православного християнського світу. До кін. XVIII ст. свідомість людини, її самоідентифікація здійснювалася в віросповідних категоріях. Якщо ти православний, ти належиш до однієї спільноти. І нехай людина постійно живе поруч з поляком-католиком, православний-росіянин є спільним з тобою лише тому, що ти також православний. Універсалізм православ'я апелює до категорій спільного культурного простору з усіма, хто сповідує цю релігію, а не мислить категоріями національної окремішності. Національність для православ'я є недоліком, поділом цілого на шматки, що вже апріорі мінус для православної спільноти. Культурна спорідненість із часом трансформувалася в політичну підпорядкованість, яка б не так просто була легітимізована, якби не існувало розуміння православної єдності на теренах Південної та Східної Європи.

З іншого боку відмінність православного світу українців і римо-католицького поляків становила вже від XIV ст. стійкий національний антагонізм, який не дав можливості остаточно національно асимілюватися західним і центральним українцям з поляками. Утворився природний етнічний кордон між Україною й Польщею, який пізніше трансформувався в кордон політичний. Водночас такого чіткого цивілізаційного кордону на Сході українцям було важко досягнути, бо поняття українське православ'я досі залишається не визнаним московською політичною владою і, на жаль, не сприймається широким загалом самих україн-

ців на Сході й Півдні. Через це, власне, і реальний етнічний кордон між Росією й Україною сьогодні не відповідає реаліям етнічного розселення українців. У межах Російської Федерації перебувають величезні українські етнічні масиви Воронежчини, Курщини, Поволжя, Стародубщини, Дону й Кубані.

Православний універсалізм стояв на перешкоді формуванню етнічної окремішності українців у XVI – XVIII ст., коли ми вже фактично мали незалежну козацьку державу, але не мали виробленої ідеології своєї культурної відмінності від Північної Руси-Московії. В основі теорії "Малої Росії – клітини, з якої виросла Велика Русь" лежить той самий православний універсалізм. Якщо в Європі вже XVI ст. з'явилися переклади Біблії національними мовами (німецькою, французькою, англійською, шведською, голландською тощо, то в Україні перший переклад на "народну" мову був здійснений лише в середині XIX ст. парафіяльним священиком Пилипом Морачевським. І це при тому, що перші пристосування церковнослов'янської мови до потреб українця були здійснені ще в кінці XVI – на поч. XVII ст., в часи полемічної боротьби з католицькою Церквою. Цінність універсальної церковнослов'янщини була для культурного українця вищою за національні принади української культури.

Католицький універсалізм натомість сприяв утворенню держав національного типу. Розведення в різні боки духовного та світського начал у будівництві держави призводило до ситуації, коли існувала одна церковно-релігійна влада – Папа Римський – і багато світських влад, королів над своїми підданими. Початок реформації означав вихід з-під духовної влади окремих правителів, які підтримали реформаційні рухи. Так було покладено початок остаточному утвердженню національних держав на мапі світу. Цей процес розпочався на католицькому Заході, і лиш пізніше, в XIX ст., він захопив православний Схід Європи.

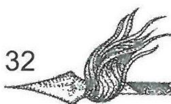

Відвойовування помісної української Церкви. Поразка у цій справі – одна з причин державної слабкості

В Україні-Русі ще за Ярослава Мудрого була перша спроба відколотися від Візантії й посадити на митрополичий престол українця. Проте, крім Іларіона, в домонгольський час спромоглися на утвердження лише одного русина – Клима Смолятича (XII ст.) Влада духовна завжди спирається на владу світську. Тому, коли припинилося київське князювання, митрополит київський Петро переїжджає під владу Володимиро-Суздальського, а згодом – Московського великого князя. Великий литовський князь теж був зацікавлений у своєму, а не візантійському чи московському, ставленикові. Так, у XIV ст. з'явився незалежний київський митрополит Григорій Цамблак. Але осідок він мав не в Києві, а в столичному Вільні.

У Москві колишня київська староукраїнська Церква стала головною духовною силою московського князя. Перетворившись у національну Церкву росіян, вона фактично була головним носієм імперської традиції, яку сформулював у XIV ст. грецький митрополит Кипріян. Московська Церква стала головним чинником успішної централізації держави, об'єднання навколо Москви інших руських князівств. Вона й сформулювала ідею "Москва – Третій Рим": на підставі генетичної спорідненості князівської династії та церковної організації стверджувалося духовно-історичне прагнення Москви керувати українськими землями. З часів Івана Грозного IV Церква була підпорядкована

державній політиці російських царів і вірою та правдою обслуговувала російський абсолютизм і деспотію, освячувала загарбницькі апетити Москви супроти сусідів. Фактично від XVI ст. московська ("руська") Церква стала частиною державного царського апарату, що творив ідеологію т. зв. "русского мира" – як підставу для агресії проти всіх народів, що сповідують православ'я.

До 1688 р. українська Церква була фактично незалежною – особливо після падіння Константинополя 1453 р. і встановлення Османського правління в Греції. Тепер вже константинопольський патріарх не відправляв в Україну греків-митрополітів, а лише затверджував вибір суспільством митрополита з місцевих ієрархів. Вільно стало центром католицької Литви, митрополити знову обрали своїм осідком Київ. Але знайти опертя в шляхти й магнатства вони не зуміли, бо ті незабаром майже всі покатоличилися.

Коли ще траплялися окремі православні українського походження серед польської аристократії на кшталт київського воєводи Адама Кисіля, митрополит Київський Петро Могила здійснив спробу добитися помісного українського православ'я за допомогою польського короля шляхом пошуку компромісу з діячами греко-католицького віросповідання і, зокрема, львівським митрополитом Йосифом-Вельямином Рутським. Та й саме постання греко-католицької Церкви було виходом із тривалої церковної кризи українських православних. Сама греко-католицька Церква теж шукала помісності, але в Папи Римського.

Новою суспільною силою Речі Посполитої, що підтримала духовну православну владу, стало козацтво й гетьман війська запорізького. Поворотним моментом поєднання української духовної влади й світської стали часи гетьманування Петра Сагайдачного. Коли після Хотинської перемоги він зміг дипломатичним шляхом добитися від польського короля 1620 р. відновлення православної ієрархії на чолі з київським митрополитом Йовом Борецьким, козацтво стало головним протектором православної Церкви. В часи національно-визвольних змагань українського народу за своє

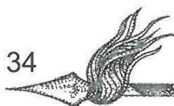

звільнення під проводом Богдана Хмельницького вся українська православна Церква (яка тоді, як і московська, звалася “руською”) фактично підтримала козацьку революцію. Олексій Оглоблин пише взагалі про дуумвірат української влади в Україні за Хмельниччини: порівну ділили повноваження гетьман Богдан Хмельницький і київський митрополит Сильвестр Косов.

Віленський мир (1656 р.) між Московією та Польщею був початком занепаду ідеї поєднання двох українських влад – земної й небесної. Хоча й геройський чин київського митрополита Йосифа Нелюбовича-Тукальського, який став правою рукою гетьмана Петра Дорошенка й переїхав до гетьманської столиці в Чигирин, був продовженням ідеї утвердження помісної української Церкви.

Політичні поразки українців відразу відгукувалися втратами в духовній сфері. Гетьман Іван Самойлович вже дав згоду на приєднання Київської митрополії до Московського патріархату (1688 р.). Хоч канонічним цей акт визнати важко. Оскільки Москва це право у константинопольського патріарха здобула підкупом. Проте, й після приєднання до російської, українська Церква ще більше ста років зберігала свою автономію. Українським (київським) митрополитом не мав права бути москвитянин. Вибори митрополита провадилися за традиційно виробленими соборними правилами його обрання духовними особами та представниками громади.

За часів Мазепи київські митрополити навіть не їздили до Москви одержувати настанови від московських патріархів. Лише Йосафат Кроковський перед самим шведсько-українським союзом 1708 р. у зв’язку зі смертю митрополита Варлаама Ясинського їздив на посвячення до Москви. Російська влада намагалася максимально використати для освітніх цілей добре підготовлене українське духовенство. Феофан Прокопович став ідеологом реформ Петра І, Стефан Яворський більше 20 років був місцеблюстителем патріаршого престолу в Петербурзі. Дмитро Туптало став митрополитом Ростовським. Російська влада намагалася вирвати

українське духовенство з українського ґрунту й переселити на російські етнічні території або на Далекий Схід і Сибір. Так, Тобольским єпископом став Павло Конюскевич, який лише вийовши на "покій" зміг повернутися в Україну й померти ченцем Києво-Печерської лаври. За підрахунками Костянтина Харламповича українці очолювали ледь не 90 % російських єпископських кафедр. Були переважною етнічною групою серед викладачів і учнів Московської греко-слов'янської академії.

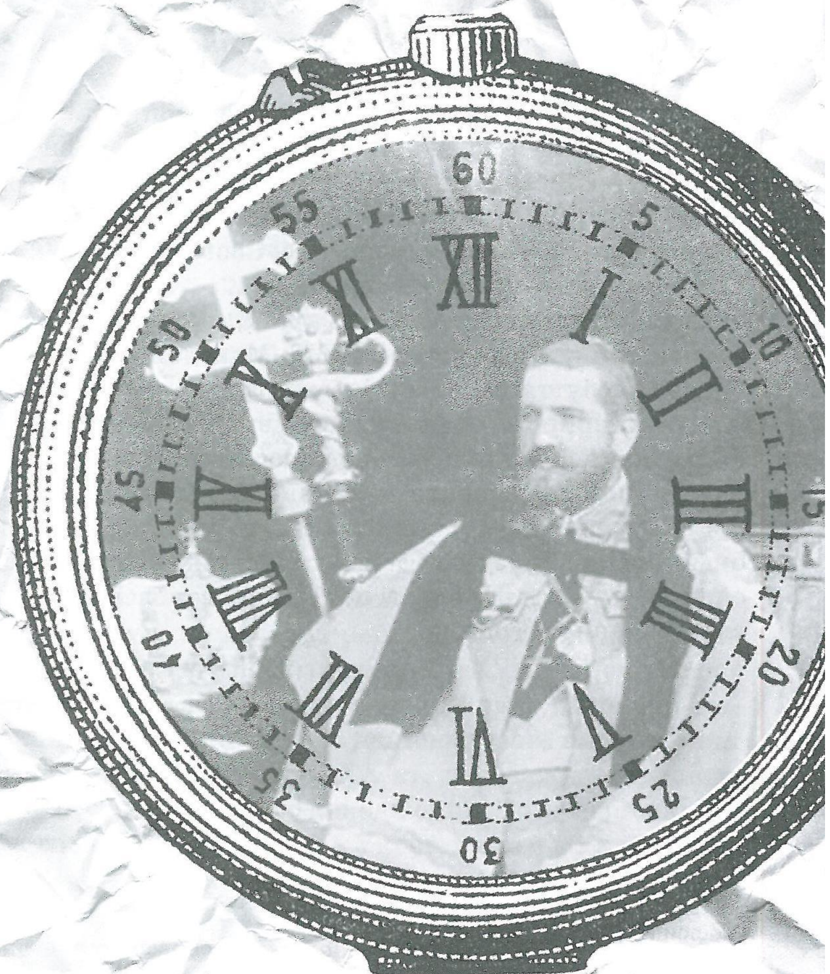
Автономність української Церкви тривала майже до 1786 р., тобто навіть після ліквідації гетьманства (1764 р.). Секуляризація монастирських земель підірвала економічну незалежність Церкви. Заборони елементів української мови й світських друків остаточно підірвали книгодрукування, філософську думку й церковну літературу.

У XIX ст. православна Церква в Україні була цілковито зросійщена. Вона стала одним із головних знарядь російського церковного обскурантизму, впроваджувала українофобії та російщення краю. Серед київських митрополитів після смерті Самуїла Миславського від кінця 1790-х рр. до 1917 р. не було жодного українця за походженням. І це при тому, що майже всі митрополити у XVII ст. були не лише українцями, а мали до того ж козацьке соціальне походження. І все ж біля витоків національного відродження другої половини XIX – поч. XX ст. переважна більшість діячів була священицького походження. Тому священицька верства не лише на Західній Україні, але й в Україні підросійській була одним із постачальників діячів українського руху.

Саме низові парафіяльні священики були ініціаторами відродження автокефалії української Церкви в добу визвольних змагань 1917 – 1921 рр. І митрополит УАПЦ Василь Липківский, і благовісник УАПЦ Володимир Чехівський, і міністр віросповідань Української Держави Олександр Лотоцький були представниками сільського парафіяльного священства.

Симон Петлюра та Іван Огієнко були найактивнішими прихильниками утвердження помісної Української православної церкви. Проте поразка УНР не дозволила втілитися цим планам у життя. Елементи помісної Церкви існували на українських землях Волині під польською окупацією 1920-х рр., коли більшовики криваво придушили УАПЦ на УРСР-івській території. Ідея помісної Церкви завжди жила в українській діаспорі 1940 – 1980-их рр.. З незалежністю 1991 р. митрополит у США Мстислав Скрипник став першим українським патріархом. Сьогодні маємо вже третього патріарха Філарета Денисенка.

Досвід інших православних країн, де існує помісна Церква (в Сербії, Румунії, Болгарії, Македонії) показує, що справа здобуття помісності може тривати десятиріччями. Але сама природа православної Церкви тяжить до автокефалії кожної національної православної спільноти. Чим раніше помісна Церква в Україні буде визнана світовим православ'ям, тим успішнішим буде українське державне будівництво. Зрозуміло тільки одне: помісність можна досягнути лише за наявності політичної волі всіх політичних сил України сьогодні.

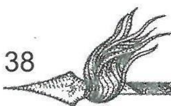

Православ'я та греко-католицизм як дві гілки питомо української Церкви

Період історичної боротьби між православними та греко-католиками у XVI – XVII ст. досі впливає, хоч і не так принципово, як півстоліття тому, на цивілізаційні взаємини між двома рівнорядними гілками української орієнтальної християнської традиції. Війна з уніатською Церквою була однією зі складових війни українського козацтва в добу Хмельниччини і до встановлення Вічного миру 1686 р. На цій віросповідній різниці грало постійно офіційне російське православ'я на українських землях, намагаючись на цій підставі протиставляти українців-православних і українців греко-католиків, натомість ставити знак рівності між православними українцями й православними росіянами на основі існування примарного спільного "русского мира".

Якщо українське православ'я на рівні першоієрархів і міської церкви в XIX – на поч. XX ст. стало складовою російської Церкви в Україні, то греко-католицька Церква в цей час культурально спольщилася. Але з іншого боку завдяки віросповідній різниці з римо-католицькою Церквою не відбулося й культурного спольщення еліти, яка в Галичині переважно була священицького походження. Греко-католицькі священики були єдиною інтелігентською верствою на Західній Україні: майже всі перші народовці Галичини були синами парохів.

Завдяки митрополиту Андрею Шептицькому греко-католицька Церква стала з кінця XIX ст. фактично українською

національною Церквою, підтримавши боротьбу народовців у Галичині за утвердження української політичної окремішності. Андрей Шептицький – перший галицький митрополит УГКЦ, який концептуально зробив важливі кроки до повернення Церкви на орієнтальний напрямок. Він заснував Студитський чернечий орден. Орієнтальна традиція наблизила УГКЦ до українського православ'я Наддніпрянщини. Як національного діяча Андрея Шептицького сприйняли за свого пастиря й віряни-наддніпрянці. Не випадково його кандидатуру після Лютневої революції 1917 р. розглядали на посаду київського православного митрополита.

Андрей Шептицький розпочав поширення греко-католицизму на Схід. Був одним із творців Російської греко-католицької церкви, сприяв місіонерській діяльності священиків греко-католиків на Східній Україні, чим заклав фундаменти до місійного порозуміння між українцями-православними й українцями східного католицького обряду.

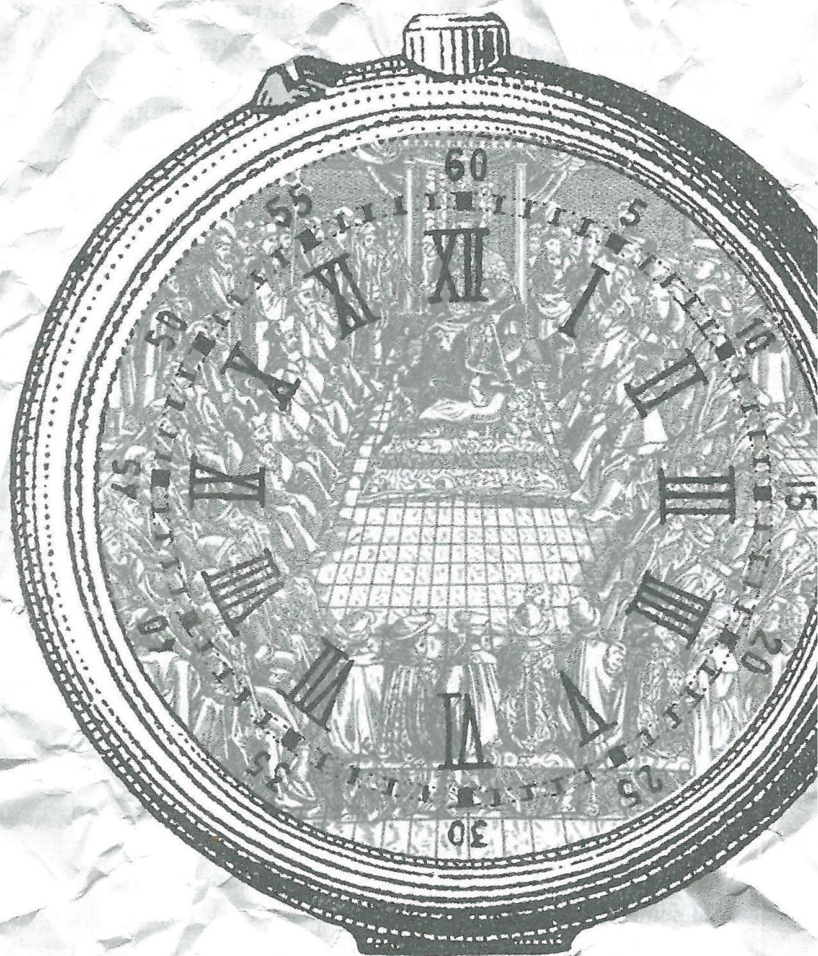
При існуванні деяких відмінностей, передусім підпорядкованості УГКЦ юрисдикції Папи Римського, між УПЦ КП і греко-католицькою Церквою у фундаментальних поглядах на духовний розвиток України не існує принципових розбіжностей. У перспективі не можна відкидати можливостей злиття обох церков у єдину українську канонічну християнську Церкву.

УГКЦ, маючи досвід організаційної дисципліни, розгалужену структуру, своєю наближеністю до мирського життя простих громадян дає добрий приклад до самоорганізації УПЦ КП. В останні двадцять років є підстави більше говорити про взаєморозуміння та співпрацю між УГКЦ і УПЦ КП, ніж про конкуренцію та взаємопоборення. Ми є свідками низки спільних дій православних і греко-католиків.

Майбутнє російської православної Церкви має відповідати її реальному історичному статусові – як колоніальної Церкви в Україні, яка має на меті затримання культурної підпорядкованості українця, його ментальної залежності від московської Церкви в Росії. Її впливи мають з часом

зменшуватися, а кількісно вона повинна відповідати співвідношенню в Україні українського та російського етносів.

Для успіху українського християнства велике значення має державна підтримка ідеї помісності, недвозначної підтримки української Церкви з боку президента України та Верховної Ради. Лише спільними зусиллями вірних і держави можна досягти поступу в цьому питанні.

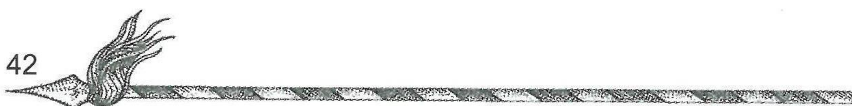

Відплив еліти в сусідні імперські нації як причина постійної політичної слабкості України. Феномен подвійної лояльності

Егалітарність (панування влади натовпу) – один із найбільших "бичів" українського суспільства, величезна проблема, з якою намагалися боротися мислителі й політики впродовж багатьох століть. Вона й сьогодні дає про себе знати численними невдачами в політичному й культурному житті нашої країни.

Відплив еліти до інших державних націй був однією з причин української бездержавності в нові й новітні часи історії. Спольщення або зросійщення представників української знаті, землевласницької верстви впродовж XVI – XIX ст. постійно призводило до "обезголовлення" суспільства. Однією з реакцій на таке явище було виникнення народницької візії в українській політичній думці. Про неї говоритимемо окремо. Тут лише зазначимо, що ця візія мала як свої позитиви, так і негативи. Негативом можна вважати, що через перехід землевласників до католицтва та їх участь у державних структурах Речі Посполитої, пізньосередньовічну історію України народницька історіографія розглядала як елемент польської історії, собі залишаючи лише історію "трудящих мас". Цим народ привчався до думки, що панівна верства була завжди неукраїнською, а отже, із нею нема сенсу шукати спільної дії, сподіватися на розуміння українських політичних завдань XIX – XX ст.

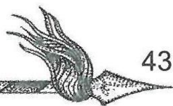
У наших підручниках українське походження найбільше згадується стосовно родини Острозьких, князів Костянтина

й Федора. Завдяки їхній визначній культурній праці відбувалося заснування Острозької академії, підтримка братського руху, друкування книжок, протистояння окатоличенню краю. Проте прийнято хибно оминати факт подвійної лояльності, а фактично національної самоідентифікації тодішньої верхівки суспільства. Острозькі й інші великі землевласники українського походження – Сапіги, Корецькі, Чорторийські, Корецькі, Збаразькі, Вишневецькі – дотримувалися одного життєвого кредо: "Генте Рутенус, націоне Полонус" – "за народженям – русини, за політичною належністю – поляки". Вони мали зацікавлення в збереженні польського ладу в краї й приналежності до польської політичної нації. Цікаво, що перші козацькі війни кінця XVI – поч. XVII ст. велися К. Косинським, Северином Наливайком та ін. з українським великоземельним панством, передусім з тими ж Острозькими. Тому бачити в цих війнах із сьогоднішньої позиції лише національний чинник не можна.

Чи не могли б апріорі представники аристократичних давьоукраїнських родів вибрати з-поміж себе монарха і від'єднатися від польськоетнічних територій? Такі спроби мали право на успіх лише в ранні часи боротьби проти польської агресії на українські землі в XIV – XV ст. Однією з таких спроб була війна православних феодалів Білорусі, Литви й України за поставлення на Велике княжіння в Литві Свидригайла. В XVI ст. землевласник усі блага одержував від лояльності до польського короля й польської держави, а отже, не потребував спілки з іншими у війні проти сюзерена (верховного керівника).

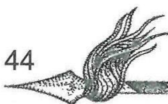
Подвійна самоідентифікація, зрештою, й полегшила перехід великих феодалів до латинства й польської культури. Бо кожен соціальний прошарок прагнув до культурної гомогенності, а це неминуче призводило до спольщення верхніх прошарків суспільства. Так само й німецьке дворянство, що потрапляло на російську службу у XVIII ст., росій-

щилося вже в другому поколінні членів родини. Спольщені феодали виявлялися найревнішими захисниками польськості на українських землях і найзавзятішими опонентами козацтва. Згадаймо Ярему Вишневецького та його сина Михайла, якого за заслуги батька у війні зі схизматиками став польським королем, у той час як дід Яреми – Байда Вишневецький – був засновником фортеці Запорізької Січі. Споживач нашої історії, а іноді й професійний історик часто-густо накидає на давню історію реалії пізнього часу й сприймає польські роди шляхетського стану у XVIII ст. за такі ж польські для ранніх часів, що є анахронізмом.

Проблема повернення до прадідівського коріння спольщеної шляхти почалася вже за українофільського періоду національного руху, коли українцями визнали себе ніби стовідсоткові польські за кров'ю родини: Володимир Антонович, брати Рильські, Костянтин Михальчук, Борис Познанський, В'ячеслав Липинський. Проте то були дрібні, в кращому разі – середні землевласники. Але в Галичині під впливом національного відродження про своє українське коріння згадали такі великі землевласники, як А. Сапіга, В. Дідушицький, В. Федорович. Завдяки цим впливовим фігурам галицької політики вдалося досягти порозуміння з поляками й почати пропаганду української окремішності на Галичину й підросійську Україну в політиці т. зв. "Нової ери" (1891р.). Але це були поодинокі явища, коли б такі явища набрали масового характеру, українська держава не мала би проблем на своєму західному кордоні. Так само якби землевласники-росіяни визнали себе українцями, міг бути забезпечений і східний кордон України.

Намагаючись зрозуміти литовсько-польський період української історії XIII – XVI ст., необхідно добу до Люблінської унії сприймати як український політичний час, коли зберігалася автономія українських земель. Саме цей період дозволяє нам на рівних протиставити себе російській історії, бо литовсько-польська доба змальовує нам існування

повностратифікованого суспільства, як у будь-якій іншій європейській країні. Ми мали своїх князів, великих і середніх землевласників, українське духовенство вищого кліру, ремісництво й самоврядне міщанство, селянський стан. За багатьма параметрами це суспільство було незрівнянно вищим за московське. Рівень освіченості, мистецькі здобутки, розвиток міст, магдебурзьке право, європейського зразка законодавство (Литовський статут), феодальний маєток (кам'яні замки, фортифікація) вигідно відрізняли тодішнє українське суспільство від російського політичного й культурного життя XIV – XVI ст.

Подвійну лояльність мала й козацька еліта, яка служила Російській імперії у XVIII ст. і разом з тим намагалася втримати автономні права козацької України. Своєю кар'єрою в структурі державних органів Російської імперії в Москві й Петербурзі вони зміцнювали російську державу й були головними будівничими Російської імперії, залишаючись українськими автономістами. Яскравий приклад – Феофан Прокопович і Дмитро Туптало (митрополит Ростовський).

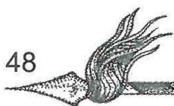

Спільна інтелігенція-еліта та крупний і середній землевласник, який орієнтується на інші держави, як одна з ключових проблем української бездержавності

Від часів зміцнення російської й польської держав у XVI – XVII ст. освічені кола українців беруть активну участь у творенні спільних для українців польської або російської культур. Спільна віра особливо загострила проблему українсько-російського протистояння. Церковнослов'янська мова й православ'я часто автоматично робили з українців росіян. Московська держава потребувала освічених діячів для своєї Церкви: у першій половині XVII ст. починається постійний відтік культурних кадрів з України в Росію. Спочатку московський патріарх Никон запросив у Москву українських учених-теологів для проведення церковної реформи (Єпифаній Славинецький і Антоній Сатановський). З відкриттям Московської (на зразок Київської) академії цей процес лише набрав обертів. Випускників Києво-Могилянської академії запрошували для підготовки перших російських медиків у Петербурзьку медичну академію, українці вчилися в Академії Мистецтв як майбутні російські художники, архітектори й композитори. В Петербурзькій Академії наук також працювало багато українців.

Освіта ґрунтувалася на підручнику з історії митрополита Інокентія Гізеля "Синопсис".

Спільна історія, культурний простір, єдина літературна мова витворювали ілюзію національної спільності росіян і українців. Розумовські, канцлер Олексій Безбородько, сенатор Кочубей, письменники Василь Рубан, Василь Капніст,

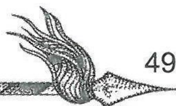
Семен Наріжний творили імперську культуру, залишаючись при тому українцями й прихильниками державної окремішності. Яскравий приклад – поет Василь Капніст, який став класиком російської літератури, що водночас не завадило йому 1791 р. з таємною місією побувати в Прусії й домовлятися про німецьку підтримку у випадку повстання Слобідської України проти Російської імперії.

Інший яскравий приклад – Микола Гоголь, який у приватних листах до Михайла Максимовича писав про неприйняття Московії та бажання стати професором щойно відкритого Київського університету, а з іншого боку – в офіційних зносинах з представниками російських сановних кіл він казав і писав про свою російсько-українську двоєдушність; під тиском безгрошів'я письменник змушений був брати кошти на перебування в Італії через підставних осіб від Миколи І й переписувати на догоду росіян "Тараса Бульбу", де козаки відрекомендовувались у другому виданні як "русские" люди, що б'ються за "царя и отечество".

В'ячеслав Липинський під терміном "інтелігенція" розумів немаєтний прошарок, який обслуговував культурні потреби маєстатичного класу – землевласників. Для нього інтелігенція і клас продуцієнта – це два протилежні класи. В'ячеслав Липинський вважав, що держави будують хліборобські класи, і лише власник може бути зацікавлений в існуванні своєї держави.

В Україні, на жаль, після ліквідації удільних князівств, останніх острівків давньоукраїнської князівської держави (наприклад, Київським князівством у XIV – XV ст. управляла династія Гедиміновичів – Олельковичів) землевласник був зацікавлений в існуванні неукраїнських державних утворень: Речі Посполитої та Московії – Російської імперії. Бо ці держави визнавали й захищали його земельну власність, давали можливість робити державну кар'єру й збагачуватись.

У результаті Люблінської унії 1569 р. земельний клас України пополячився впродовж кількох десятиліть, бо був

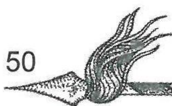

урівняний в правах із земельним етнічно польським і литовським класом. У XVII ст. фактично перестали існувати етнічні українські, білоруські, литовські феодали – всі стали польським панівним класом на підставі польської культури й католицизму. Тому між українськими Сапігами (Сопигами), Чарторійськими (Чорторийськими) і польськими Радзивілами та Оссолінськими не існувало фактично ніяких вагомих відмінностей. Тому Люблінську унію, яка стала одним із месіанських польських міфів про братерство народів Речі Посполитої, що на них виховували українців у XIX ст., не можна вважати позитивом у державному сенсі. Це був початок катастрофи, з якої знайшла вихід Хмельниччина.

У XVIII – XIX ст. подібним шляхом пішла козацька старшина, яка за визнання Росією її прав власності відмовилася від змагань за автономію й стала на позиції російського патріотизму. Меркантильний інтерес переміг ірраціональні бажання свободи й незалежності. Про цю "продажність" колишніх борців з польськістю й учасників Конотопської битви в останні роки існування Козацької держави багато документів надрукував видатний історик Гетьманщини Олександр Лазаревський.

У XIX ст. колишня Гетьманщина була центром самодержавного сервілізму й "малоросійской самоотверженості". Колишні лицарі козацьких прав родини Капністів, Скоропадських, Кочубеїв та ін. стали першими російськими чорносотенцями, які у XX ст. з трибуни Державної Думи твердили, що українському народу не потрібна мова, а хочуть її лише "зрадники мазепинці". Навіть колекціонер козацької старовини, рукописів Тараса Шевченка й Пантелеймона Куліша Василь Тарновський був у першу чергу російським патріотом, який на українські політичні цілі не дав жодної копійки.

Виключеннями з правил були лише Григорій Галаган і Єлизавета Милорадович. Перший відкрив сурогат національної середньої школи – колегію Павла Галагана. Друга –

дала основну частку коштів на неофіційну Українську академію наук – Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові.

Причини нелояльності землевласницької верстви до української держави можна шукати й у неприйнятті демосом ідеї, що спольщений і зросійщений заможний клас може й має повернутися до рідної національності. Проте демократичній масі вигідніше було позбавити землевласників їхньої посілості й поділу їхньої землі між селянством. Страх утратити землю штовхав землевласників до підтримки сусідніх держав і націй, ворожих до ідеї незалежної України.

Хмельниччина, Козацька держава XVII – XVIII ст.: визначення і трактовки

Козацьку визвольну війну середини XVII ст. часто представляють як у чистому вигляді війну українського народу з польськими загарбниками. Схематизуючи проблему, інтерпретуючи Хмельниччину в категоріях національної проблеми XIX ст., історики й суспільствознавці накидають дійовим персонажам історії логіку мислення людей XX ст. Генералізують проблему державності, а розгляд тодішньої історії лише під кутом зору будівництва держави у XIX – XX ст. спрощують і викривляють дійсність.

Керівною силою в війні була козацька шляхта, на що вперше вказав 1912 р. В'ячеслав Липинський у своїй книзі "З історії України". Низове козацтво й примкнуле до нього селянство було військовою силою. Ідеологію ж боротьби вибудовувала козацька старшина, яка своїм походженням була дрібною й середньою шляхтою Речі Посполитої. Новий лад цей суспільний прошарок уявляв у вигляді території під окремим управлінням козацької верхівки. Отже, Богдан Хмельницький будував аналогічний до польського лад, але намагався витіснити з України великих магнатів, які були зацікавлені в побудові в Україні великих латифундій, міні-держав окремих магнатських родин. Так, землі Яреми Вишневецького на Лівобережжі за розмірами майже дорівнювали Полтавській області сьогодні. В соціальній сфері це була боротьба між середніми й дрібними землевласниками з великими землевласниками. Закономірно, що колишні активні поборники польської влади Тарновські,

Галагани, Скоропадські, Кочубеї, Апостоли самі стали у XVIII ст. великими землевласниками й визискувачами простого козацтва.

Релігійно-віросповідний (що тоді відігравав таку ж роль як нині національний) чинник мав вирішальне значення. Козацтво було православне. Супротивник представляв католицький (польський) табір. Хмельниччина не мала чітко виражених рис будівництва української держави, тому й дивуватися, що ця держава не постала, не доводиться. Козацьку державу треба розуміти не як легітимне міжнародне державне утворення, а як напівзалежну буферну державну структуру на кшталт інших держав, що утворювали пояс між Османською імперією й імперією Габсбургів, Річчю Посполитою та Московією. Подібними державами були Молдавське господарство, Семигород (угорська Трансільванія), Кримський ханат і Гетьманська держава козаків. Усі ці державні утворення з наступом європейських монархій на Балкани й причорноморські степи перестали існувати у XVIII ст.

В останній час багато істориків демонструє переконання, що польський погляд на українсько-польські війни XVII ст. правильний. Буцімто козацтво було лише деструктивним антицивілізаційним чинником, який зруйнував Річ Посполиту. В критиці надмірного "козакофільства" дослідники не беруть до уваги козацький період історії, заперечують позитивні державотворчі й культурні здобутки козацтва. Річ Посполита не була гармонійним суспільством, її спроба нівелювати українське православне населення, асимілювати його з корінним населенням Польщі й викликало військовий вибух і тотальне невдоволення українців.

Чому Богдан Хмельницький не став самовладним правителем української держави й не створив спадкової монархічної форми української держави? На це було багато причин, одна з котрих – небажання козацької старшини сприймати гетьмана Богдана як маєстатичного правителя. Вони готові були визнати його лише першим серед рівних, але ніяк не самодержавним правителем. Хоча спроба залишити після себе спадкоємця Юрія Хмельницького була, як

вважають дослідники (наприклад, В'ячеслав Липинський), спробою заснувати монархічну династію гетьманів Хмельницьких в Україні.

Чи розглядав Богдан Хмельницький своє правління як аналог державного правління в Росії та Речі Посполитій? Насправді він через специфіку гетьманської або іншої володарської влади цього й не міг ставити за мету. Гетьманська влада від самого початку передбачала наявність сусіднього державного протектора, якими в різні часи були польський король, турецький султан, московський цар, шведський король.

Козацтво запропонувало український варіант свідомості XVI – XVIII ст., що його протиставило польському й російському державному укладу. Козацька держава створила свій варіант культури, відмінний від сусідів, сприяла розквіту мистецтва й літератури. Козацька територія стала місцем визрівання нових ідей нації в часи романтизму. Отже, козацький період став добою, що передала естафету української державності від князівських і литовсько-польських часів до історії нового часу.

Разом з тим неправомірно відмовляти територіям, які не потрапили в козацьке врядування, в українськості. Волинь, Поділля, Галичина, Буковина, Закарпаття залишалися українськими, незважаючи на приналежність до іншої держави. Інакше б та ж Галичина не стала в кінці XIX ст. П'ємонтом для всієї України. Польська зверхність не ліквідувала українського життя. Воно існувало й розвивалося, контактуючи з польською культурною традицією.

Останнім часом зазнає критики термін "національно-визвольна війна", або "національна революція". В польській історіографії прижився термін "война домова" (громадянська війна). Будь-який термін – справа умовна. Елементи громадянської війни були як під час Хмельниччини, так і в українсько-більшовицькій чи українсько-білогвардійській війнах 1918 – 1920-х років. Проте за своєю сутністю ці війни виходять за межі внутрішнього чинника й стають явищем міжнародної політики. Напевно, термін "національно-визвольна війна" має право на першість.

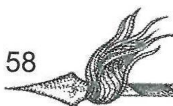

Автономізм і незалежність у діяльності козацьких гетьманських урядів другої половини XVII – середини XVIII ст. Стратегічна й тактична окремішність

Цивілізаційна буферність української козацької державності породжує феномен пошуку більших і менших державників: протиставлення одних ніби “проросійських” гетьманів іншим – “пропольським”, “протатарським”, “протурецким”. До державників відносять Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Мазепу та Пилипа Орлика, яким протиставляють ніби менш по-українськи наставлених гетьманів московської орієнтації Івана Самойловича, Івана Брюховецького, Дем’яна Многогрішного, Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського, польського спрямування гетьманів Івана Виговського, Петра Тетерю, Миколи Ханенка, Олексія Гоголя, гетьманів кримської орієнтації Юрія Хмельницького, Петрика, Петра Суховієнка.

Насправді ще в нашій історіографії XIX – поч. XX ст. зазначено, що між політикою Богдана Хмельницького, Івана Виговського та Івана Мазепи не було різниці та що кожний наступний гетьман продовжував започаткований Богданом Хмельницьким вектор на збереження української окремішності. Це відзначав ще Михайло Грушевський. Микола Василенко намагався “заступитися” за Івана Самойловича, відзначаючи його постійне піклування про збереження самостійницьких прав України в суперечці з Москвою, що останній навіть полковника Петра Рославця хотів

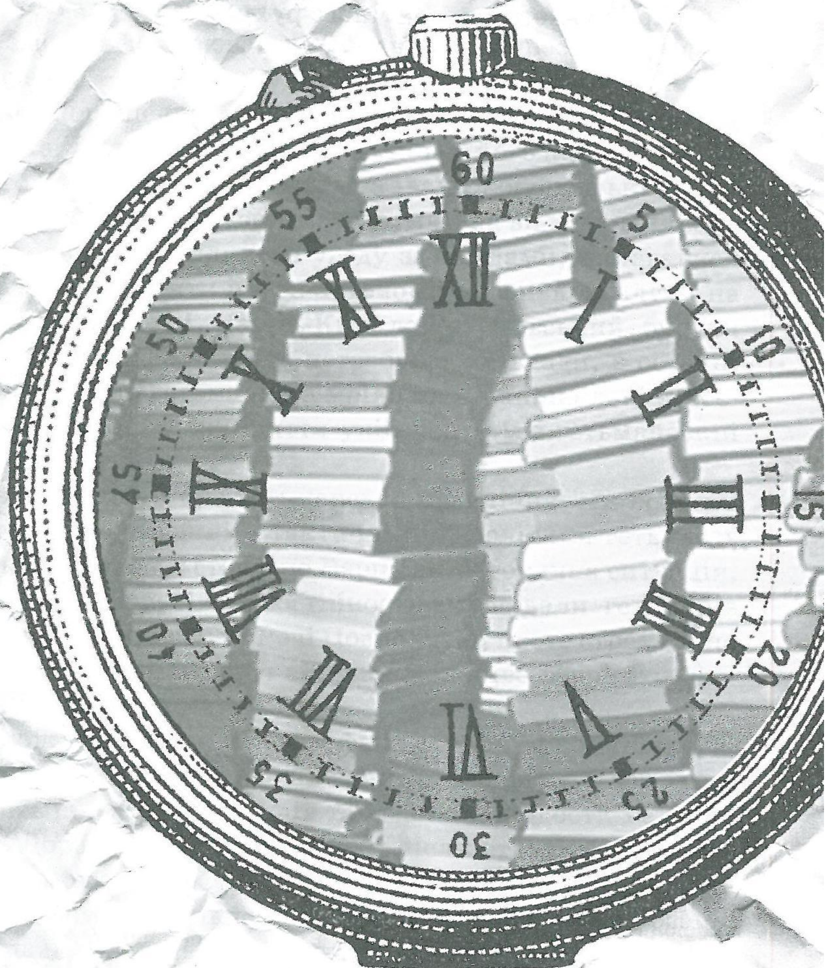

скарати на смерть через бажання передатися зі своїм полковництвом під Московію. Ярослав Дашкевич намагався реабілітувати честь Павла Тетері, який у стосунках з Польщею завжди відстоював український інтерес. Про Петра Дорошенка – "Сонце Руїни" – Михайло Грушевський і Дмитро Дорошенко писали як про найзавзятішого самостійника. Для Олександра Оглоблина в його книзі "Мазепа та його доба" Данило Апостол та Іван Скоропадський такі ж самостійники, як і Іван Мазепа, які, на відміну від Івана Степановича, що підписав угоду зі шведами, намагалися зберегти й відстояти права автономії козацької, йдучи на поступки Петрові І. Навіть Кирило Розумовський, будучи вже цілком залежним від петербурзької влади, в останні роки існування гетьманства мріяв про "національні строєнія" в Батурині й відкриття університету в гетьманській столиці.

Отже, кажучи про гетьманське правління, ми повинні відрізнити стратегічні й тактичні цілі політики гетьманів стосовно Москви й стосовно Варшави. Історична ситуація, нівеляція атрибутів самостійності змушували гетьманів іти на поступки Росії та Речі Посполитої, проте стратегічно всі гетьмани намагалися скільки можливо оберігати державні права України.

Також треба мати на увазі факт служіння колишніх самостійників-автономістів на користь імперії, що зовсім не свідчить про зміну поглядів та ідеалів молодості. Гетьман Петро Дорошенко в кінці життя після втрати булави був Вятським воєводою, тобто формально служив Москві. Вірно служили ідеї збільшення імперських територій козацькі нащадки канцлер Катерини II Олексій Безбородько, та підкорювач Польщі генерал Іван Паскевич. З іншого боку, тривала служба для імперії шведа Маннергейма і його праця на приєднання до Росії Монголії обернулася після 1917 р. в утвердження фінської державності та боротьбу із зазіханнями нової червоної російської імперії. Те саме можна сказати й про світського генерала Павла Скоропадського,

який долею випадку став українським гетьманом, а після визвольних змагань – переконаним самостійником і головою українського монархічного руху.

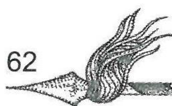

Національний етап української історії. Етнографія як політична наука

Поняття “національне” часто екстраполюємо на часи давньої історії, хоч підстави для його вживання з’являються в Україні лише на початку XIX ст. під впливом ідей німецької романтичної філософії. Кажучи про національний інтерес у часи князівської України-Руси чи козацької держави, треба розуміти умовність і часову обмеженість національної проблематики. Не могли князі й гетьмани мислити національними категоріями XIX ст. Це поняття можна вживати лише умовно.

Наприклад, коли йдеться про протистояння україно-руських князів київського ареалу та північно-руських Володимиро-Суздальської Русі, можемо для позначення ментальної різниці між князями київськими й володимиро-суздальськими вжити поняття “національні відмінності”. Так само стосовно доби козацтва, коли національну категорію замінювали поняття віровизнання й належність до різних Церков, можемо говорити про національні відмінності між поляками й українцями. Але ми повинні чітко розуміти, що націй у вузькому сенсі ні в X – XIII, ні в XVII – XVIII ст. не було. Не існувало етнічного розрізнення між білорусами й українцями. Для козацтва як соціального прошарку полковий устрій створювався як на українських, так і на білоруських землях (хоча варто пам’ятати, південна Білорусь – етнічно українська територія). Уніатська Церква існувала як єдине утворення в межах України й Білорусі, а українські церковні діячі Мелетій Смотрицький та Йосафат Кунцевич

тривалий час були білоруськими єпископами. Так само православна Церква діяла в церковно-адміністративній єдності в Україні та Білій Русі. Вільно було настільки ж литовським та польським містом, наскільки й українсько-білоруським, коли зважати на мову й культурну діяльність його православної громади. Можемо припустити, що якби козацтву вдалося втриматися в Білорусі, то процес українізації міг би призвести до постання на землях Південної Білорусі української політичної спільноти.

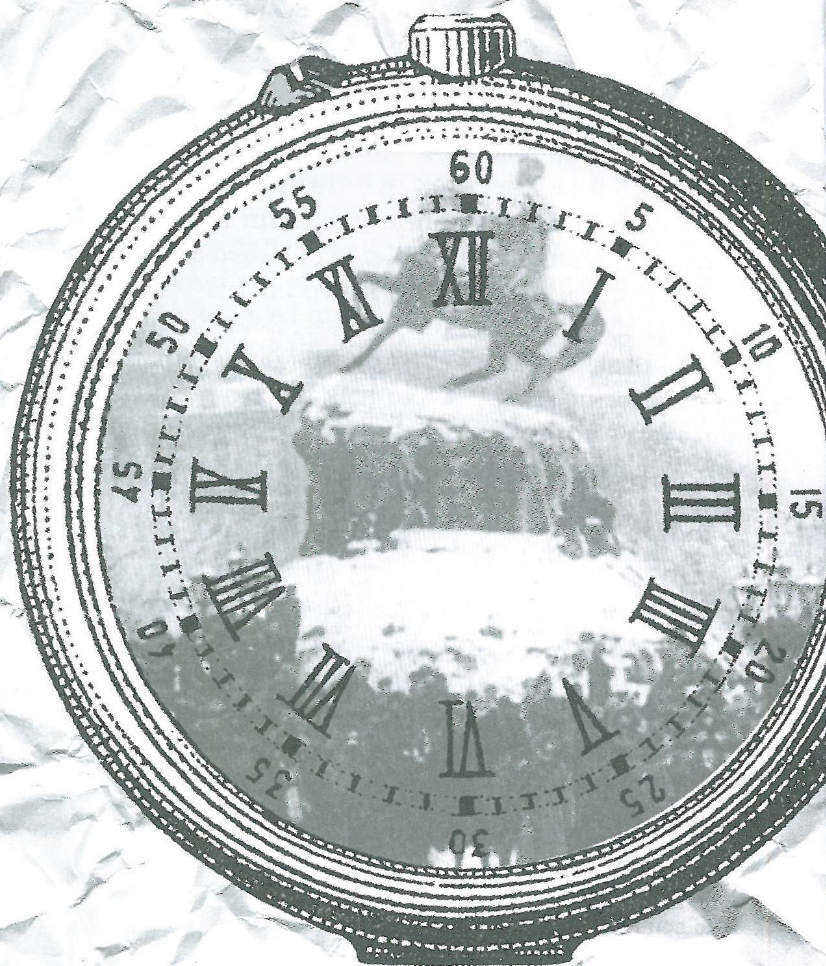
Коли на зміну володарському типу держави в результаті Великої французької революції прийшли держави національні та з'явилися відомі праці Й.-Г. Гердера, Й-Г. Фіхте й Ф.-В. Шеллінга, національний вимір у підході до української держави опановує нову українську еліту.

Національний етап розпочався з етнографічного з'ясування меж розселення етносів на теренах Східної Європи. Про етнографію можемо казати як про політичну науку XIX ст. Україна була найбільш зацікавлена в дослідах народу, бо не могла спиратися на еліту, яка би мислила категоріями своєї політичної нації. Тому праці з етнографії, фольклору, дослідів побуту в Україні набули куди більш серйозних розмірів, ніж у Росії та Польщі. Кожний український діяч XIX ст. обов'язково або починав свою діяльність, або віддавав значну частину життя етнографічно-фолькльорним студіям, збирав пісні, казки, прислів'я тощо.

Народолюбство було потрібне новій українській еліті, щоб: 1) через народну творчість подивитися на українське минуле й побачити образ історії України, написаний самим народом; 2) з'ясувати психологічно-ментальний тип українця, те, що його відрізняє від інших типів сусідніх слов'янських народів; 3) накреслити кордони проживання українців; 4) провести освітою й пропагандою мобілізацію української людності для здобуття собі політичних прав.

Національний етап української історії мав три великі періоди. Згідно з відомою тричленкою чеського соціолога Мирослава Гроха про проходження кожним народом етнографічного, академічного й політичного етапів національ-

ного руху український рух XIX – поч. XX ст. також можна розбити на три основні періоди: 1) романтичний (етнографічний), який розпочинається появою першої книги, написаної народною українською мовою, – "Енеїди" Івана Котляревського, через етап збору фольклорного матеріалу Миколою Цертелєвим, Михайлом Максимовичем, Зоряном Доленга-Ходаковським до діяльності Кирило-Мефодіївського братства (1846 р.) та Галицької Руської Ради (1848 р.); 2) академічний: у ділянці науки співпадає з початком діяльності Київської археографічної комісії (1843 р.), а в сфері суспільного життя – із заснуванням у кінці 1850-х "Громади" в Києві. Закінченням академічного етапу можна вважати початок політики "Нової ери", нетривалий польсько-український союз – початок політичного руху на окремішність (1890 – 1894 рр.), реорганізацію Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1892 – 1894 рр.); 3) політичний етап: в Україні розпочався з 1890-х років. Він характеризується появою "України ірредента" Юліана Бачинського (1891р.), заснуванням "Братства тарасівців" і закінчується постанням РУП (Революційна Українська Партія) і "Самостійної України" Миколи Міхновського та утворенням Національно-демократичної партії у Львові (1899 – 1900 рр).

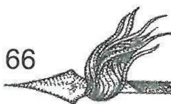

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Засадничі проблеми українського відродження XIX – поч. XX ст.: демократизм і федералізм на противагу консерватизму й державництву

Володимир Антонович у статті "Три національні типи народні" підкреслює основну різницю між росіянами, поляками й українцями за народним характером, що проявляється в політичному ідеалі. Для росіян дослідник провідним ідеалом вважав авторитаризм, для поляків – аристократизм, для українців – рівноправність, чи демократизм. На демократизм як найхарактернішу рису українця вказували Тарас Шевченко, Микола Костомаров та Пантелеймон Куліш.

Чому цей апріорний висновок педалювали в українській суспільній думці XIX ст.? Ішлося про відрізнення України від Польщі й Росії та творення окремої культурно-цивілізаційної української спільності, яка би перешкоджала українцям розчинитися серед поляків і росіян. Культурний розвиток народності не завжди вимагає політичного протиставлення панівній національній силі. Провансальський культурний рух у Франції, кельтські рухи в Бретані та Великій Британії, баскський рух в Іспанії в XIX ст. маніфестували відданість ідеї французької, англійської та іспанської нації. Ф.Містраль та інші поети малих "неісторичних" народностей діяли згідно з гаслом: "Спочатку маленька батьківщина. Потім – велика", "Головна річ – це бути французом, не перестаючи ніколи бути бретонцем", "Каталонія – наша сестра, Іспанія – приятелька, Франція – мати". Проте наявність лише культурного, без політичного,

сепаратизму все одно веде до загибелі будь-яку провансальську культуру. Теза українських культурників про сестринські відносини Малої Росії до Росії Великої так само неминуче штовхала українську культуру до загибелі. Якщо українець залишався політичним росіянином або поляком, то вже в другому поколінні його діти ставали стовідсотковими росіянами при повній відсутності якогось помітного сентименту до українського.

Український рух до початку 1890-х років поєднував у собі й культурництво, й політичне відокремлення. З кінця XIX ст. нове покоління українців остаточно пориває з українофільством і стає на шлях політичного українства. Сам факт перемоги політичного над культурним баченням української проблеми свідчить про існування величезної історичної та цивілізаційної традиції сприймання як зовсім відмінних українського та російського етносів. Існування величезного поліційно-жандармського тиску в Російській імперії, політика міграційного перемішування націй, "політика пряника", коли українця заохочували робити кар'єру російського службовця й ставати російським інтелігентом, все ж не змогли переважити відцентрових тенденцій у ментальності пересічного українця, який обирав окремішність, а не "вигідну" російську національність.

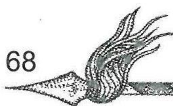
Цікаво, що жоден визначний український діяч, володар дум українця XIX ст., не був чистим культурником. Не був культурником, природна річ, Тарас Шевченко. Але не були ними і його побратими по Кирило-Мефодіївському товариству М. Костомаров і П. Куліш. Щодо другого це видається парадоксальним, бо саме Куліш висунув гасло культурного розвитку України й опертя в боротьбі за окремішність на Слово. Але в його культурництві просвічувала ідея культурної інакшості українського та російського. "Книга буття українського народу" – час окремішницьких переконань Миколи Костомарова, а останні роки життя, коли він відстоював думку про українську культуру "для домашнього вжитку", був часом старечого розчарування в ідеалах молодості.

Ситуація в Галичині сприяла політизації українського руху, бо, крім політичної польськості, пропонувалося й політичне австрійство. Через це ідея політичної польськості була слабша за політичне російство в Російській імперії. Фактична федералістична система Австрії сприяла формуванню й визріванню ідей політичної окремішності України.

Українофіли романтичного періоду, і головним чином Пантелеймон Куліш, сподівалися на відродження сепаратистських суспільно-політичних тенденцій у середовищі лівобережного українського панства – нащадків козацької старшини. На них був розрахований журнал "Основа". Вони найяскравіше відреагували на творчість Тараса Шевченка. Проте ілюзії не справдилися. Земельне панство перебувало в цілковитій залежності від Петербурга й царського уряду й було лояльним до Росії в Україні. Хіба лише Григорій Галаган з південної Чернігівщини мав політичний український сентимент і підтримував як меценат київське відділення Російського географічного товариства – неофіційну українську академію наук. Він створив колегію ім. Павла Галагана як альтернативу російської системи освіти. А ще можна назвати Єлизавету Милорадович (Скоропадську), яка дала основні кошти на заснування Наукового товариства ім Т. Шевченка у Львові.

Типовими провансальцями були батько й син Василі Тарновські з Качанівки. Вони збирали артефакти козаччини XVI – XVIII ст. (речі Івана Мазепи, шаблю й кобзу, інших гетьманів), рукописи й художні твори Тараса Шевченка та Пантелеймона Куліша, але були відданими російськими державниками й не підтримали суто український суспільно-культурний рух жодними матеріальними вливаннями. Провансальською була переважно українська історіографія другої половини XIX ст., "Киевская старина" та її чільні представники: Олександр Лазаревський, Володимир Науменко, Андрій Стороженко, Олесандр Левицький та ін.

Українофіли 1860 – 1890-х років зробили ставку на формування нової еліти з "різночинського" середовища. Робилася спроба виховання представників нової української

інтелігенції, яка би повела народ до здобуття його політичних прав. Для цього намагалися створити українську початкову й середню школи, налагоджували вивчення української гуманітаристики у вищій школі. Для обґрунтування такої ситуації й знадобилася теорія про вічний демократизм українця й постійну зраду вищої соціальної верстви українських національних інтересів, що мало як позитивні, так і негативні наслідки.

Для зрушення української справи з мертвої точки іншого шляху в людей з українською свідомістю не було. З іншого боку егалітаризм і негація провідної верстви, що єдина могла мати державницький досвід для будівництва політичних засад нової України, призвели до різкого протистояння між демократами й консерваторами. Представники демократичної течії Володимир Антонович, Михайло Грушевський, Борис Грінченко, Сергій Єфремов дійшли хибного висновку, що український рух має бути лише лівим за своїм спрямуванням, а все праве – це реакція, що шкодить завданням національного відродження. Національне відродження в усіх інших слов'янських і неслов'янських народів спиралося передусім на консервативні кола: землевласників, підприємців, дрібну й середню буржуазію. В Україні навіть багатий землевласник Євген Чикаленко змушений був апелювати до лівих, демагогічних соціальних гасел, враховуючи непопулярність українського руху серед заможних фінансово-економічних кіл України.

Однак протиставляти демократизм і державництво, стверджувати, що саме перший є головною причиною поразки українців у визвольних змаганнях 1917 – 1921 рр., теж не варто. Традиція негативного ставлення до республіканських ідеалів уенерівської еліти почалася через діяльність правих партій в еміграції і, передусім, з писань членів гетьманської УХДП. Талановиті історики й публіцисти В'ячеслав Липинський, Степан Томашівський, Дмитро Дорошенко започаткували державницьку школу в українській історіографії та суспільно-політичній думці. І, як часто трапляється в оцінці історичного моменту, проблема

лівизни української політичної думки була занадто перебільшена. Сьогодні слід більш зважено, науково дивитися на це питання. Необхідний пошук розумного компромісу, якою на наш погляд є думка про соціальну й культурну неготовність самого суспільства перших десятиріч XX ст. до сприйняття ідеї української незалежності.

Федералізм для діячів, що керували українським рухом, був завданням-мінімум для здобуття незалежності. Тому немає підстав говорити, що федералісти (Михайло Драгоманов, Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Симон Петлюра) були противниками самостійності. Навпаки, самостійність України органічно випливала з їх погляду на повноправність, повновартісність, структурну цілісність національної культури. Для нації, яка не мала культурної переваги в місті, розвиненої освітньої мережі, широко поширеного українського книжного слова, таке поетапне здобуття окремішності було річчю неуникненною. Відразу проголошувати цілі самостійності означало наткнутися на неприйняття, ворожість і спротив переважної частини російської інтелігенції в Україні, хоч та за походженням наполовину була українська.

Чинник опертя на народ не заперечував української держави, – навпаки, він лежав в основі ідеї української демократичної держави.

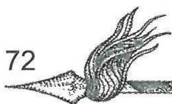

Др. ОСИП НАЗАРУК
Вячеслав Липинський
ВІДНОВИТЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ІДЕОЛЬОГІЇ УКРАЇНИ
— і —
ПРО МОНАРХІЗМ
Український і Французький
Шікаго, Ілл. — 1926.

Консервативний проект України як ідея утвердження думки про вічну українську державність

Кожна національна думка мала два крила для злету й опанування національної території. Поляки, до прикладу, мали демократичну візію свого національного проекту Йоахіма Лелевеля й консервативну Юзефа Шуйського. Причому на думку такого дослідника політичної думки, як Лев Білас, саме консервативна візія наблизила більше Польщу до незалежності, ніж демократична, бо пропагувала не ідею жертовності (збройної боротьби за свободу), а думку про потребу органічної праці.

Саме цю ідею органічної праці в Україні Західній пропагував один із батьків української самостійності Олександр Барвінський. Він прагнув опертися на священицьку галицьку верству в Галичині й різночинський загал в Наддніпрянщині. Бачив поступ не в творенні радикальних гуртків, які поборювали лад, що існує, а в намаганнях шукати в панівній політичній силі – польській заможній верстві суголосні з українськими прагненнями елементи. Таким елементом, на його думку, була спольщена українська земельна шляхта. Заможна польська землевласницька верства виявилася куди ближчою до компромісу з українцями, ніж польська демократія, яка прагнула поширювати в Україні всепольську ідеологію “історичної Польщі” – “від моря до моря”. Іншим природним союзником було австрійське чиновництво, зацікавлене в поборенні москвофільських впливів серед широких верств людності.

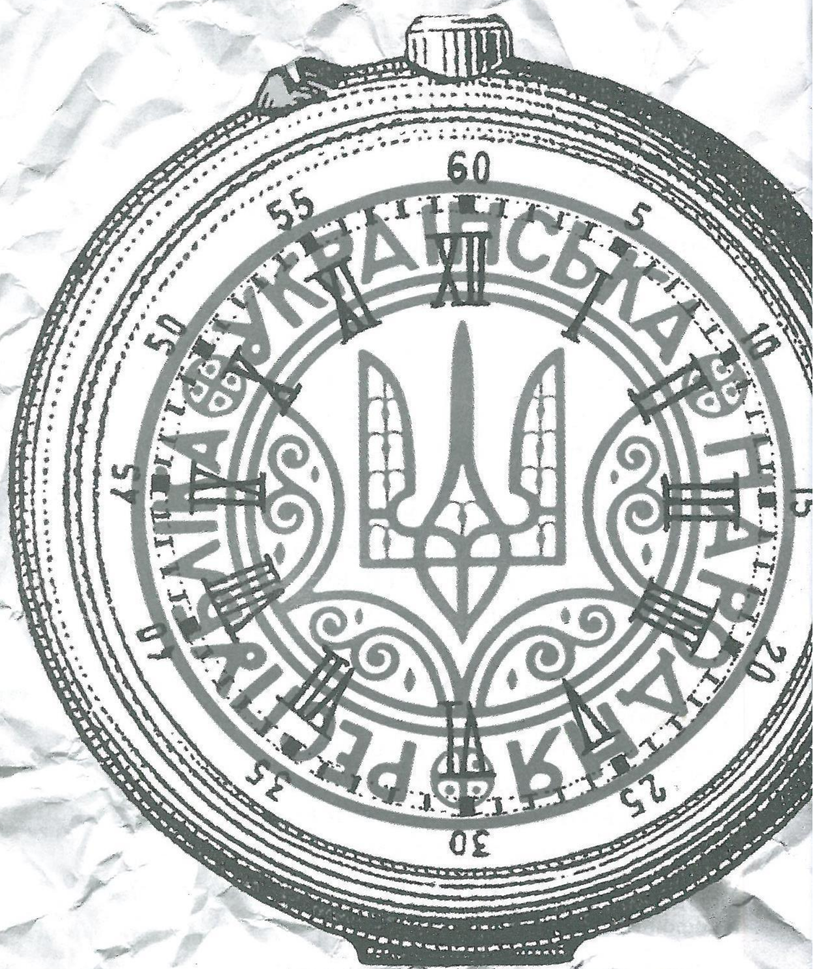
Еволюційні методи боротьби виявилися дієвішими за революційний радикалізм, що його сповідували в Галичині під впливом Михайла Драгоманова Михайло Павлик та Іван Франко. Олександр Барвінський і народовці зробили ставку на перетворення греко-католицтва з реакційного "святоюрства" й схиляння перед московським православ'ям у національну українську Церкву новітнього типу. Народовці під впливом Юрія Лаврівського, Юліана Романчука, братів Володимира та Олександра Барвінських перетворили греко-католицькі парохії на осередки культури, де засновували "Просвіти", народні школи, розпочали діяльність кооперативи, страхові (щадничі) товариства.

Таким консерватором на підросійській Україні був спочатку Пантелеймон Куліш, який теж намагався спертися на місцеве зросійщене панство. Його справу продовжили в Києві професор університету, історик Володимир Антонович та ідейний самостійник, адвокат Олександр Кониський – автор першої наукової біографії про Тараса Шевченка й духовного гімну "Боже Великий, єдиний...". Лідери старої "Громади" не були тільки культурниками, як це часто традиційно за Дмитром Донцовим вважають сучасні автори, що досліджують український політичний рух. Вони поставили наголос на вихованні молоді з самостійницькими поглядами, першочерговим завданням вважали виховання й вирощування кадрів інтелігенції, відгороджували молодь від впливів російського революційного народництва, що забирав людський потенціал від роботи на українському культурному полі.

Володимир Антонович, Олександр Кониський, Олександр Барвінський домовилися про спільні дії інтелектуалів Східної й Західної України, наукові й літературні проекти. Про соборність писатимемо окремо. Демократизм київських старогромадівців зовсім не заперечував консерватизму в діях. Антонович намагався залучати до громади людей статечних і маєтних, які мали добру репутацію. Не випадково членами старої "Громади" були два київські банкіри Рубінштейн та Ігнатович.

Творцем модерного консерватизму в українському русі був В'ячеслав Липинський. Він вступив у громадське життя на початку століття, коли закінчив першу київську гімназію. Спершу виступав виразником інтересів українців римо-католиків, нащадків правобережної спольщеної шляхти, яких намагався залучити до демократичного руху. В'ячеслав Липинський зацікавив землевласників українською ідеєю. Після визвольних змагань він остаточно розійшовся з українцями-демократами й республіканцями і став ідеологом гетьманського руху. До гетьманців долучилося багато колишніх представників українських соціалістичних партій, які переконалися на практиці в правильності ідей В'ячеслава Липинського. На консервативні позиції перейшли колишні соціал-демократи Олександр Скоропис-Йолтуховський і Дмитро Дорошенко.

Саме консерватор В'ячеслав Липинський у книзі "Листи до братів-хліборобів" збудував струнку теорію постання держав у світі й дослідив, якою може бути держава в Україні. Він перший ствердив, що не лише народ, але й провідна верства має бути українською, щоб постала українська держава. Якщо відхрещуватися від колишньої земельної еліти, то вона, як це бувало в минулі століття, опиниться у ворожому українцям російському або польському таборах. Він проголосив формулу, що без держави не може народитися нація. В'ячеслав Липинський українізував на еміграції гетьмана Павла Скоропадського, зробив гетьманство популярною політичною течією в Галичині, Канаді й США, де не існувало зовсім гетьманської традиції. Його історичні праці "Україна на переломі" та збірник "З історії України" можуть вважатися консервативним доповненням до "Історії України-Руси" Михайла Грушевського. Думки В'ячеслава Липинського актуальні й сьогодні. Недаремно лише цей мислитель вважається суспільствознавцем світової слави.

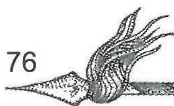

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА

“Відвічний” український демократизм та усуспільнення власності – головні причини нездобуття держави у ХХ ст.

У часи української революції Михайла Грушевський казав, що Україна продемонструє світові зразок нового соціалістичного суспільного ладу, який заперечуватиме панське землеволодіння й матиме колективні форми власності. Керманичі національної революції намагалися втілити ідеал українського народництва XIX ст., не враховуючи політико-економічних реалій поч. XX ст., коли економічну потужність і політичну силу мали якраз великі й середні власники та підприємці, а держава будувалася не для одного, нехай і найбільшого за кількістю, класу, а для всього суспільства. І лише коли всі верстви населення зацікавлені в державі, вона може відбутися.

За принципом повноструктурованості за соціальним статусом державного організму відроджувалися всі держави Східної Європи, що мали історичний досвід існування (Польща, Чехія, Угорщина), й такі країни, які виникли заново (Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія). В Україні проблема загострювалася ще й тим, що заможні прошарки українського суспільства були неукраїнськими за етнічним походженням. Дідичі й поміщицтво були поляками або росіянами, або зросійщеними та спольщеними колишніми шляхтичами та нащадками козацької старшини, які трималися за російську й польську держави, бо ті гарантували їм збереження земельної власності. Натомість українські демократи їх збиралися соціалізувати. Робітництво теж

було переважно російським за походженням, коли брати великі промислові центри. І вони підпадали одразу під вплив руйнівної більшовицької демагогії, стаючи прихильниками будівництва нової російської червоної імперії.

Євген Чикаленко, землевласник-українець і відомий меценат, закликав діячів УНР робити ставку в будівництві української держави на заможного й міцного середнього селянина, який, володіючи землею, її цінує й буде найбільш зацікавленою особою в тій державі, яка обіцяє його власність оберігати. Крім того, міцний селянин не буде вдаватися до "грабунку" й не схвалить ліквідації приватної власності на землю, а отже, буде лише за розумний перерозподіл власності.

Статечні сили української революції, які перебували в переважній меншості, пропонували робити ставку на індивідуалізм українського селянина, який не знав традиційної російської сільської общини й не підтримав би міфічний комуністичний колгосп та усуспільнення, а виступав за кооперацію міцного селянства, за перемогу на селі сильного індивідуаліста – українського господаря.

Між тим, як писав у своєму щоденнику Євген Чикаленко, українські соціалістичні партії поставили на сільську голоту, а для неї половинчаті гасла українських революціонерів менше важили, ніж "свої" гасла більшовиків, які закликали зруйнувати до ноги будь-якого власника – єдиної сили, яку можна було протиставити більшовизму в колишній Російській імперії.

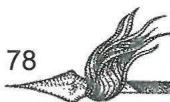
З іншого боку українські соціалісти намагалися будувати дрібно-буржуазне вільне ринкове суспільство, бо не заперечували цілковито приватну власність, а лише намагалися її максимально врізати (наприклад, до 50 десятин землі максимум). Між тим практика показувала, що економічно спроможними могли бути середнього розміру господарства. Якби не агресія червоної й білої Росії, таку б державу можна було збудувати. Бо саме такі держави будували інші східно-центральноєвропейські соціалісти – че-

хи, поляки, прибалти. Але вони мали куди сприятливішу національно-соціальну структуру суспільства, ніж ми. Ці народи мали національно свідому буржуазію й робітництво – керівну силу будь-якої національної революції. Українці таких передумов не мали, і тому повинні були не піддаватися лівій демагогії російських більшовиків, а намагатися опертися на всі шари суспільства в середині України в боротьбі за власну державу.

Тим часом у революції 1917 – 1921 рр. українські есери й есдеки намагалися слідувати за прикладом російського радикалізму, а в питаннях радикалізму "переграти" більшовиків і бути зрозумілими своєму малосвідомому населенню було неможливо. Українські соціалістичні партії співчували ліквідації дідичного землеволодіння. Бо думали, що цим вони назавжди позбудуться ворожого українцям національного елементу всередині держави.

Проте і в Україні були сили, які розуміли надкласову природу держави й ставили передусім державний, а не примарний-соціальний пріоритет. Такими силами було колишнє СВУ, що складалося з РУПістів (Андрій Жук, Володимир Дорошенко, Олександр Скоропис-Йолтуховський, Микола Меленевський та ін.), хлібороби-демократи (В'ячеслав Липинський, брати Шемети, Микола Міхновський), більшість Української партії соціалістів-федералістів (Сергій Єфремов, Дмитро Дорошенко, Андрій Ніковський, В'ячеслав Прокопович). Зрештою, й праві есдеки (Симон Петлюра, Василь Садовський, Володимир Чехівський) і праві есери (Микита Шаповал, Михайло Грушевський) розуміли першочергову вартість власної держави.

Ліві українські партії – есери й ліві есдеки – намагалися використати сильнішого й, пішовши з російськими більшовиками на компроміс, одержати від останніх картбланш на керівництво Україною. Тимчасово це їм вдалося. Таким компромісом стала українізація та гасло незалежної комуністичної України в складі федеративного СССР. Але тривав цей компроміс лише доти, доки червона Росія

зміцнилася і в ній перемогла сталінська диктатура. Тоді й відпала необхідність у тимчасовому союзнику – боротьбістах і укапістах. Теза Василя Еллана-Блакитного, що українська сила "заллє" комуністів в Україні, не виправдалася. Практика ще раз показала, що компромісу треба шукати з українськими силами – незалежно від політичних уподобань, але ніколи – із соціальними спільниками з іншої національної держави.

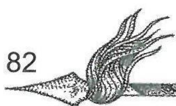

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

“Україна” проти “Руси”. Нова самоназва як творення нової перспективи для етносу

Перед лідерами національного руху 1830 – 1840-х рр. стала проблема обрання нової самоназви для колишніх русинів – від Галичини й Закарпаття на заході й до Сіверщини та Слобожанщини на сході. Стара назва “малороси-русини” виводила справу виходу українського питання назовні – як всеєвропейської проблеми – нанівець. Бо означала спільне звучання для двох різних народів – власне росіян і південно-західних руських (російською мовою обидва народи звучали однаково – “русские”). Отже, на рівні назви підтверджувалося російське переконання про єдиний “русский народ”. Найяскравішою сторінкою самобутньої національної історії була козацька доба. Козацька територія визначалася географічним поняттям “Україна”. Народні пісні зафіксували замилування українським козацьким епосом. Козацька автономна доба була останньою добою перед остаточним приєднанням України до Росії. Тодішня еліта вирішила обрати для русинів-малоросів нове національне ім’я – українці.

Подібна ситуація не була новою для Європи. Більше того, схожим шляхом пішли не лише “неісторичні” нації бельгійців, румунів, але й італійці. Усі ці нації-держави змушені були шукати іншої збірної назви для народів, які склали нову політичну спільноту. Назва “румуни” об’єднала молдаван, волохів, трансильванців, бесарабів; “італійці” – венеціанців, неаполітанців, п’ємонтців, ломбардійців,

римлян та ін.; "бельгійцями" стали валлонці та фламандці. Не завжди назва може здатися вдалою. Наприклад, при всій великій фантазії важко уявити саме колишнє волоське населення нащадками давніх римлян. Проте з часом незграбності затираються, а до нової самоназви звикають і сприймають її цілком природно.

Разом з тим, приймаючи нову назву "Україна", українці не відмовляються від своєї давньоруської історії, яку тепер згідно з логікою нової назви називаємо давньоукраїнською. Для румунів їх середньовічна історія, в якій ця нація була відома світові як волоська, тепер середньовічна їхня історія є давньорумунською, а не волоською. Історію Дакії вивчають у курсах румунської історії. Німці й французи історію давніх франків розглядають у курсах одночасно німецької та французької історії, бо немає можливості на етнічному рівні розрізнити, чи це були давньофранцузькі, чи лише давньонімецькі народності. Так само й історія князівського часу на українських землях є тепер давньоукраїнською історією, а київські давньоруські князі можуть нами сприйматися як давньоукраїнські князі. В науці про терміни не сперечаються, а домовляються. Тому Михайло Грушевський увів поняття "Україна-Русь", яке стало загальновизнаним у науці до часів сталінського нищення української культури в кінці 1920-х – на початку 1930-х рр.

Факт "запізнілого" історичного імені бентежив деяких українських гуманітаріїв. Гадаємо, саме цим відчуттям керувався Сергій Шелухін, пишучи свою книгу про назву "Україна" й намагаючись її вивести з давніх, докняжих часів, пов'язати з міфічними украми, щоб ні в якому разі ця назва не асоціювалася з окраїною. Між тим, найкраще проблему цієї назви на науковому й науково-популярному рівні дослідили Лонгін Цегельський і Володимир Барвінський, що виводили це походження від слова "край", "країна", "окраїна".

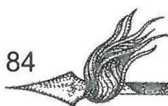
Вживаючи поняття "українське відродження", ми часто-густо сприймаємо його буквально – як явище, що існувало колись у незмінному вигляді, але під тиском обставин

зникло. Й нові суспільні обставини відновлюють те, що вже існувало. Насправді йдеться про зовсім іншу, нову якість, яка з минулим не має нічого спільного. З цим минулим нова національна якість сполучається через упровадження в масову свідомість історичної пам'яті (система символів, пантеон героїв, поразок і перемог в історії, що їх сприймає спільнота, яка має стати нацією).

Україна вже цією новою самоназвою ствердила постання спільноти нової якості, яка остаточно себе розмежовує з польською й великоросійською спільнотами та їхніми історичними пам'ятками – національними ідеями. Українські діячі до 1890-х рр. називали себе не українцями, а українофілами. Політичні українці почали себе протиставляти несвідомим українцям – малоросам. З тих пір "тоже малоросс" стало глузливим звинуваченням людей, що не хотіли, боялися визнавати себе українцями. Про це явище дуже промовисто написав в одному зі своїх есеїв Євген Маланюк. Семантично "малоросійство" – це збереження подвійної ідентифікації. Людина в політичному сенсі залишалася росіянином, але за походженням і гуманітарними зацікавленнями – українцем.

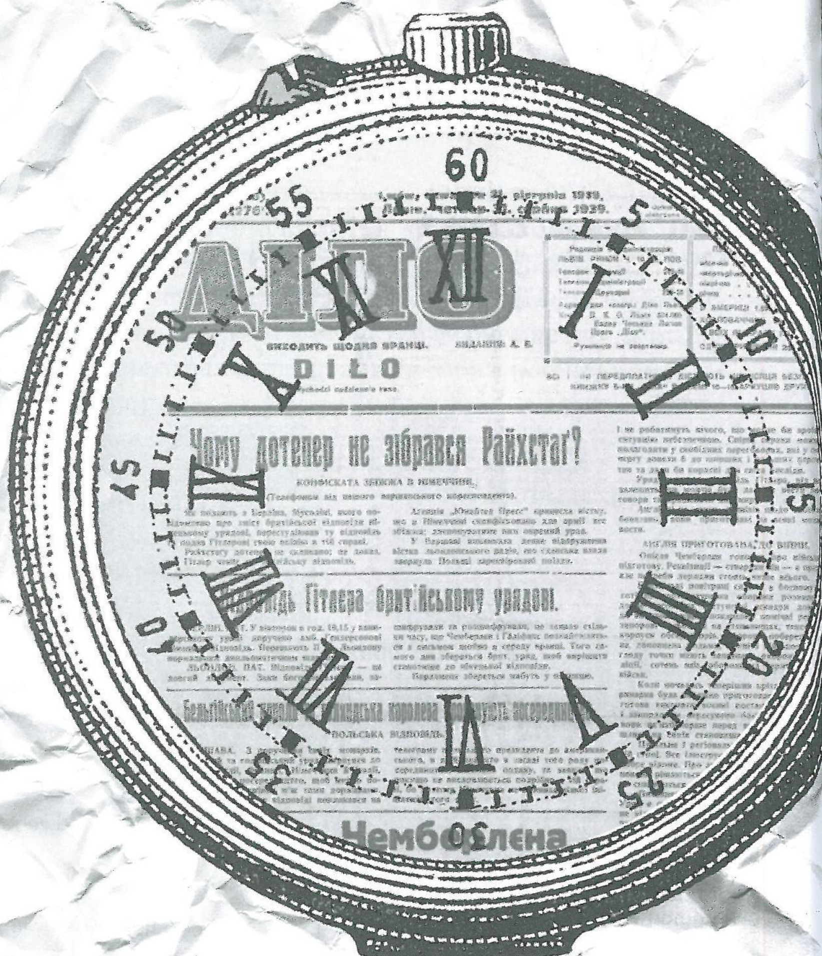
Коли людина починала називати себе українцем, вона автоматично визнавала необхідність для українства рівних культурних прав з російством, бачила політичне майбутнє для України як нації і держави. Цікаво, що, наприклад, академік Володимир Вернадський українцем себе не вважав. Українцями для нього були лише ті люди, які визнавали УНР і брали участь у збройній боротьбі з білогвардійцями й червоними більшовиками. Сам же Володимир Іванович вважав себе "русским" і в часи керування Українською академією наук. Більшість за походженням українців навіть на 1917 р. вважали себе "малоросами".

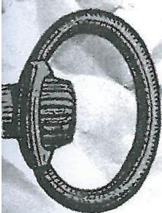
Термін "український" упровадив у науку й літературу Михайло Грушевський після свого переїзду до Львова. Перехідним етапом було функціонування визначення "українсько-руська" історія, товариство, література. Велику справу в його поширенні зробила "Історія України-Руси" львівського професора. Остаточну перемогу поняття "українське",

“Україна”, “українство” одержало на рубежі XX ст. Тоді національний рух остаточно проскрибує старі донаціональні терміни “малороси”, “малоросійство”, “рутенство”, “русинство” й відмовляється від їхнього вживання в позитивному сенсі. Саме цей поворот ознаменовує початок безпосередньої боротьби національної еліти за культурну й державну окремішність.

Сьогодні політики проросійської орієнтації намагаються утвердити семантичне поняття “російськомовний”, або “російськокультурний українець”, що є нонсенсом. Наші попередники, ідентифікувавши себе з українством, якраз таврували малоросійство, рутенство й русинство (для Галичини) за свідоме бажання розчинитися в російському національному морі.

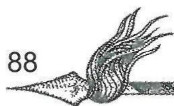

ДІЛО
DIŁO
Чому дотепер не зібрався Райхстаг?
Відповідь Гітлера британському урядові.
Чемберлена

Українська мова як головний засіб сепарування від російської й польської політичних націй

Діячі українського відродження першої половини XIX ст. свої політичні трактати, публіцистичні виступи, листовні контакти провадили або російською, або польською мовами. Питання мови не стояло на порядку денному, коли йшлося про романтичний (етнографічний) період визвольного руху. І цей факт не є феноменом. Подібні речі відбувалися в чеському національному русі. Його будителі перші твори з обґрунтуванням національно-культурної окремішності теж писали мовою панівної нації – німецькою.

Т. Шевченко писав повісті російською, вів російською й свій щоденник. П. Куліш свої повісті та велику кількість листів теж писав російською мовою. Практично не мали жодних наукових публікацій по-українськи Михайло Максимович, Микола Костомаров, Осип Бодянський та Володимир Антонович. Іван Вагилевич більшість наукових праць публікував польською. Старогромадівці між собою й на зборах спілкувалися головним чином російською мовою. Ідеологи "Громади" Володимир Антонович і Федір Вовк, навіть перебуваючи за межами Російської імперії, коли можна було не боятися перлюстрації, листувалися російською. Головний твір українофільського періоду – "Моя сповідь" Володимира Антоновича, в якому автор обґрунтовував ідею служіння спольщеної інтелігентської верстви українському народові, так само було написано російською.

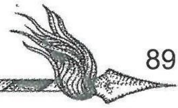

Перші кроки в українській публіцистиці зробили Василь Білозерський, Пантелеймон Куліш, Володимир Барвінський, коли 1860-х рр. почали виходити українські журнали "Основа" (в якому україномовної есеїстики публікувалося обмаль), "Мета" і "Правда". Першим справжнім суспільно-політичним неперіодичного характеру виданням була женевська "Громада" Михайла Драгоманова. А переважати в журналістиці українська мова почала лише 1881 р., коли розпочалося видання львівського "Діла".

Причини тривалого пристосування мови до виконання суспільно-політичних завдань треба бачити не лише в заборонах з боку царської влади в Росії, але й у: 1) неготовності самої інтелігенції в Україні до культурного використання мови для завдань вищої культури; 2) бажанні українців довести спочатку право на таке вживання діячам російської інтелігенції, з якою українці до середини XIX ст. мали ідеологічну й культурну спільність. Пантелеймон Куліш у листах до свого покровителя, московського попечителя учбового округу Федора Плетньова говорить про необхідність росіянам збагачуватися коштом культурних здобутків українців, як українці це роблять відносно російської культури.

Українцям ішлося про те, щоб російська наука визнала легітимність українських претензій на розвиток національної культури. Тому основну частину цієї полемічної літератури писали російською та для російських видань.

На відміну від провансальської літератури, яка становила частину великої імперської французької літератури, а самі провансальські письменники були політичними французами, українські діячі розглядали мову й літературу як окрему, відмінну від російської, слов'янську мову. А отже, ставили питання про політичне відокремлення в далекій перспективі. Це найкращим чином зрозуміли каральні органи царату, коли забороняли окремий український правопис і оригінальну інтелектуальну продукцію – публіцистику й науку (проти красного письменства спеціальних забо-

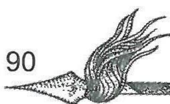

рон не вводилося). Виправдання українських діячів перед царатом, що окрема література ще не свідчить про політичну сепарацію території, треба сприймати як спробу завуалювати справжню мету.

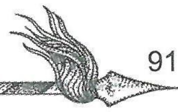
Створений Пантелеймоном Кулішем правопис був не лише філологічною вправою, але й актом політичної ваги. Перехід на фонетичний український правопис ("кулішівку" й "желехівку" в Галичині) мав визначні суспільно-політичні наслідки. В підросійській Україні осоружна "ярижка" (писання української фонетики російськими літерами) проіснувала аж до революції 1905 р., а фактично фонетичний правопис був під забороною аж до самої української революції 1917 – 1921 рр. У цьому зв'язку всі українські правописи варто розглядати під кутом зору їхнього ідеологічного наповнення. Етимологічний правопис Михайла Максимовича й москвофільських видань Західної України сприяв збереженню ілюзії спільності двох літератур, російської й української. Освічена людина могла залежно від етнічного походження той самий текст читати з російською або українською фонетичною вимовою.

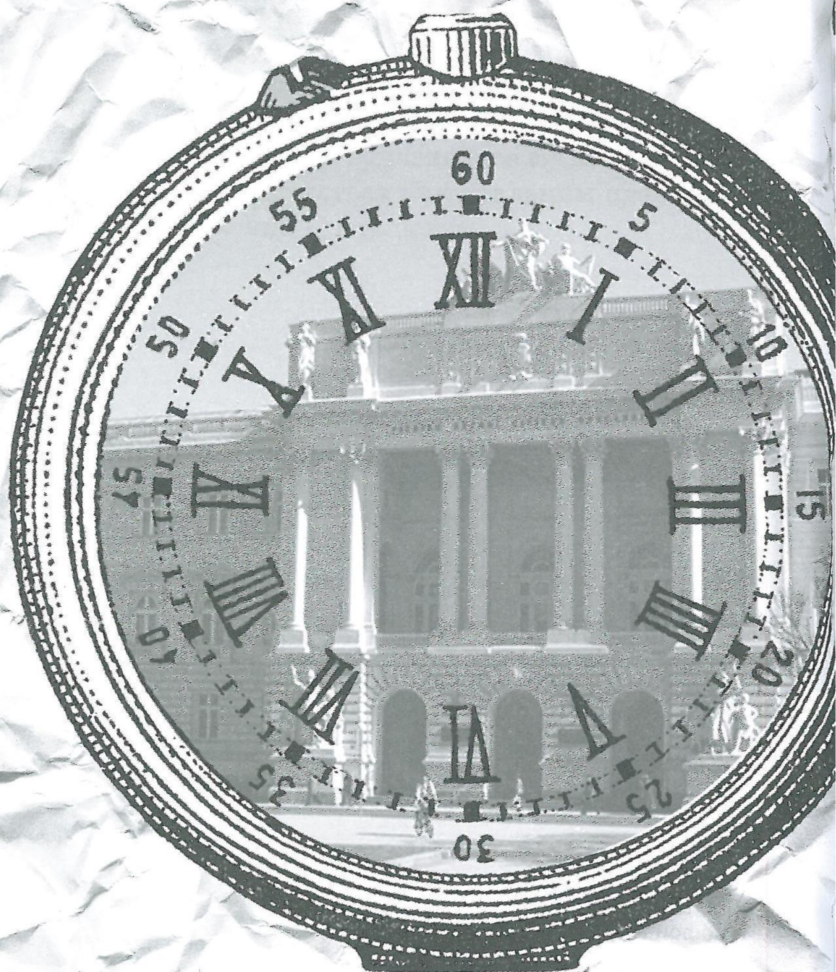
Лише окрема літературна мова, яка обслуговує всі галузі знань – від гуманітарних до точних наук, могла засвідчити існування окремого народу й бути цивілізаційною підставою для політичного відокремлення. Не випадково російські націоналісти висунули контр-теорію про загальноросійську культурну імперську мову й окремі наріччя всередині її: великоросійське, малоросійське (українське), білоруське. І пристрасно пропагували ідею спільної культурної мови для росіян і українців, цитуючи, наприклад, такого генія людства, як Микола Гоголь – російськомовного малороса. Ставлення до української мови того чи іншого українського діяча беззаперечно свідчить про його політичну орієнтацію.

Тому боротьба російського централізму з українським рухом від царських часів до радянських велася передусім у

сфері обмеження вживання української мови, витіснення її на культурні задвірки до використання лише в сфері красного письменства. Класичним прикладом може служити заборона Постишевим 1933 р. питомого українського правопису (т.зв. харківського чи Антона Синявського), заборона як націоналістичних окремих літер абетки (твердої ґ) та окремих лексичних форм, що відрізнялися від російських. До сьогодні Україна користується колоніальним правописом, що був запроваджений Постешевим.

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

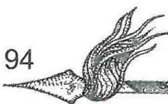

Соборність українських земель. Галичина – український П'ємонт

Як не пародоксально, але можна ствердити, що саме завдяки розколу України в результаті чотирьох поділів Польщі 1772 – 1795 рр. і приєднанню Галичини до Австрії склалася можливість у майбутньому перетворити цей регіон, що не знав тотального диктату російського абсолютизму, на полігон для витворення всеукраїнських політичних, громадських і культурних структур, що з часом поширилися на Україну підросійську. Роль Галичини важко в цьому сенсі переоцінити. Саме вона через кращі легальні можливості країни – власниці земель змогла виховати тип сучасного українця.

Ключовим надбанням української історії є паралелізм дій української еліти, її спільна акція в межах Російської та Австрійської імперій. Ця справа була нелегка для виконання. Існувала віросповідна різниця: підросійські українці були православними, підавстрійські – греко-католиками; наддніпрянці перебували під великим культурним впливом російської культури, наддністрянці – польської. Існування в різних державах призвело до утворення на одній мовній мовнокультурній сербохорватській спільності двох держав – Хорватії та Сербії.

Українцям, як не дивно, не розбігтися в дві різні держави не дозволили сильні москвофільські настрої більшості сільського населення й інтелігенції. На москвофільські позиції перейшли більшість діячів Головної Руської Ради

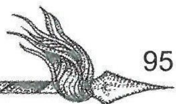

1848 р. Один із діячів Руської Трійці Яків Головацький перейшов на відверте політичне російство й переїхав до Росії. Іван Наумович зі своєю парохією перейшов на православ'я. Етимологічний правопис галицьких москвофільських видань тримав культурну єдність не лише з російською культурою, а передусім відповідав москвофільським настроям переважної частини підросійських українців.

Представникам двох еліт, що поставили завдання культурно-державної сепарації від імперій і об'єднання двох Україн, народовцям і старогромадівцям, доводилося вирішувати спільні завдання – боротися з місцевими москвофілами по обидва боки Збруча. Витворити спільну літературну мову, науку, культуру можливо було лише в межах конституційної Австрії, зацікавленої в нейтралізації польських політичних впливів. У свою чергу консервативні сили поляків у Галичині очікували розколу між москвофілами й народовцями. Цією хвилевою позитивною ситуацією для українців скористалися народовці й провели в життя політику "Нової ери".

Політика українського-польського порозуміння, або політика "Нової ери", яка тривала десь між 1886 – 1894 рр., була спробою консервативного компромісу зацікавити крайовий уряд (Галицький сейм) і столичну адміністрацію в Відні українським питанням. Народовці розпочали переговори з представниками польських керівних кіл і віденського уряду й переконали їх зробити ставку в боротьбі з москвофільським впливом в Галичині на українську партію, яка кількісно в той час була меншою, але зосереджувала в своїх рядах найбільш енергійні й інтелектуально потужні сили української еліти.

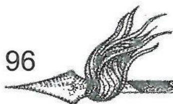
Компроміс був вигідний усім. Поляки й австрійці боялися москвофільського впливу й через нього втручання Росії у внутрішні справи Австро-Угрощини. Полонізована українська шляхта (Дідушицькі, Федоровичі, Сапіги) згадали про своє історичне коріння й висловлювали бажання повернутися до своєї національності. (Цікаво, що галицькі старорусинські церковні кола поставилися до цього бажання

з великим недовір'ям і навіть ворожо, стверджуючи думку, що серед українців своєї шляхти не може бути). Ця земельна аристократія схвально сприйняла українське культурне відродження. Володислав Федорович багато років очолював львівську "Просвіту", був меценатом Івана Франка.

Юліан Романчук і Олександр Барвінський через консерваторів-землевласників (Андрія Сапігу) і польських українофілів (Валеріана Калінку) переконали польського намісника Австрії Карла Бадені дати українцям певні преференції для того, аби ті не укладали спілки з українцями-москвофілами. Було домовлено про відкриття кафедри східноєвропейської (фактично української) історії при Львівському університеті. Принципово узгоджено, що в міру здобуття відповідної наукової кваліфікації такі кафедри буде відкрито й на інших, не лише гуманітарних, факультетах, з таким прицілом, щоб підготувати ґрунт до окремого українського університету. Наукове товариство ім. Т. Шевченка мало перетворитися згодом на Українську академію наук за подобою аналогічних академій наук у хорватів, чехів, поляків, угорців. Український фонетичний правопис замінив етимологічний правопис москвофілів, а сама українська мова стала однією з офіційних мов Австро-Угрощини. І всі офіційні документи, навіть поштові листівки, поруч з німецькими, польськими, чеськими й угорськими, мали мати й український текст. Одержано було дозвіл на відкриття нових державних гімназій і українських класів в утраквістичних (двомовних) польсько-українських школах. 1890 – 1891 рр. стали часом офіційного виходу на арену української політики й початком відкритого функціонування ідеї "Галичина – український П'ємонт". Бо всі ці досягнення робилися і в інтересах підросійської України, діячі якої боролися так само й за середню та вищу українську школу та фонетичний правопис, але не могли цього досягнути через царські заборони на українське суспільно-культурне життя.

Величезним плюсом конституційної Галичини була легальна можливість публічної праці українців у Галицькому

сеймі та австрійському парламенті. Існували українські політичні репрезентації в сеймі й парламенті, українські політичні й культурні вимоги постійно обговорювалися на сесіях сейму й парламенту. Причому серед галицьких і австрійських послів були не лише представники інтелігенції (адвокати, нотаріуси, професори гімназій), але й звичайні селяни, яки вміли висловлювати свої побажання на найвищому державному форумі.

У Галичині оформилася перша багатопартійна система українських політичних партій. Перед вела національно-демократична партія, але існувала й соціал-демократична, і радикальна партії. Усі вони ставили своїм завданням поділ Галичини на українську й польську територію і вирокремлення українських земель Галичини, Буковини та Закарпаття в окремий коронний край як завдання-мінімум на шляху української незалежності. Фактично всі політичні українці Галичини вже на кінець XIX ст. стояли на позиціях української самостійності і цим українізували та виховували Східну Україну.

Для галичан мозковим центром були київські українці Михайло Драгоманов, Володимир Антонович і Олександр Кониський. Це дало підстави сучасному історикові Ярославу Грицаку казати, що саме наддніпрянці зробили з галичан українців, і тепер неправомірні претензії проросійських українців, які звинувачують галичан в "погаличаненні" всієї України. І це справді так. Галицькі українці завжди з великою повагою ставилися до вимог наддніпрянських українців. Уважно ставилися до них австрійські й польські політики, розуміючи, що за 6-ма мільйонами українських галичан стоїть 30 мільйонів єдинокровних братів з-за Збруча.

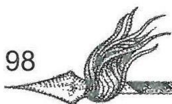
Без допомоги наддніпрянців не змогла би постати перша неофіційна українська академія наук – Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Саме вони зібрали основну суму необхідних для цього коштів. Так само підросійські українці були й головною науковою силою перших років діяльності НТШ. Для Руської історичної бібліотеки пере-

клади українською здійснювали старогромадівці, Олександр Кониський відредагував перший том "Записок НТШ". А справжнім організатором національної науки для Галичини та Великої України став Михайло Грушевський.

Галичина стала лабораторією різноманітних культурних, просвітніх, фінансово-економічних, політичних установ і організацій. Тут були започатковані "Просвіти", які потім розвинули свою діяльність і під російською владою. Перші кооперативні установи давали приклад для подібних структур на схід від Збруча. Досвід партійної діяльності галичан у Галицькому сеймі й австрійському парламенті перебирали перші політичні партії підросійської України. Від репресій наддніпрянці тікали до рідної Західної України, утворивши цілу колонію політиків, які першими підняли прапор самостійної України в часи Першої світової війни. В Галичині мешкали РУПісти і соціал-демократи Володимир Винниченко, Симон Петлюра, Андрій Жук, Володимир Антонович, Володимир Дорошенко та багато інших. Ідея СВУ визріла в головах наддніпрянських емігрантів завдяки сприятливій атмосфері Галичини.

Галичина створила новий тип свідомого українця-соборника, готового задля досягнення мети – незалежної держави – йти на самопожертву й ризикувати задля цього своїм життям. Тут перемогла ідея не партикулярної держави лише для галичан, а соборної держави на всіх українських землях – від Карпат до Кубані. Галичина дала для східних братів зразки національної самоорганізації. Тут створювали "Січі" й "Соколи", плекали парамілітарні формування, які в часи світової війни перетворилися на славні формації Січових Стрільців. Західна Україна досягла найбільших висот у часи національно-визвольних змагань: збройно перебрала владу у Львові, створила дисципліновану й боєздатну Галицьку армію. Навіть у наддніпрянській революції лише галичани відзначалися найтривалішим військовим духом і відданістю державним ідеям. З усіх українських військових формацій під час січневих 1918 р. боїв за Київ лише Галицько-Буковинський курінь вів постійні бої з

більшовицькими військами, хоча чисельність його не перевищувала 2-х тис. чол., а в українізованих полках Центральної Ради, які оголосили нейтралітет, вояків було кілька десятків тисяч чоловік. І в боротьбі Директорії з гетьманом Скоропадським також основою війська були галичани.

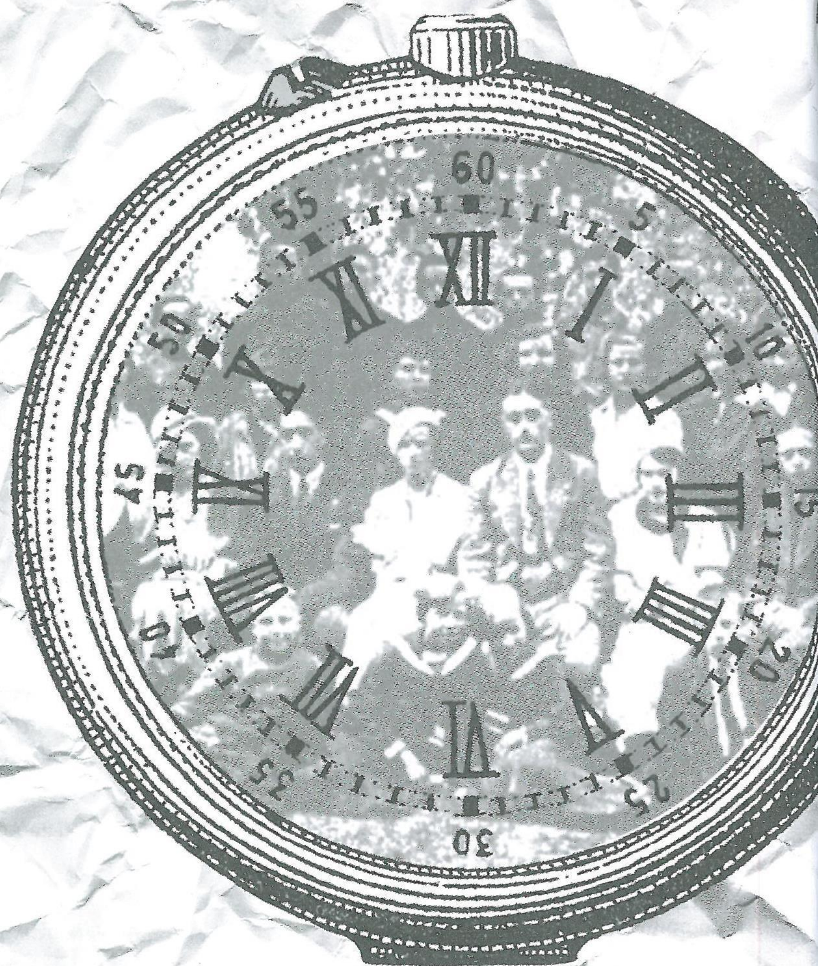
Це дало підстави засновникові СВУ рупівцю Андрієві Жуку в листі до Симона Петлюри стверджувати, що базу для будівництва незалежної України треба було творити не на Наддніпрянщині, а в Галичині. Бо найбільш придатним матеріалом для її будування є галицько-українська спільнота – національно злютована, дисциплінована, свідома своїх національних завдань.

Галичани брали активну участь у будівництві незалежної комуністичної України в добу українізації. І тому були тотально винищені на початку 1930-х років сталінською репресивною тоталітарною машиною. Вони були найнебезпечнішим для російського комуністичного шовінізму елементом. Ідея українського П'ємонту спрацювала й виправдала себе і в добу визвольних змагань 1930-х – 1950-х років. Ідеї державності були перенесені політичною еміграцією за кордон. І там функціонували до здобуття Україною незалежності 1991 р.

У часи, коли були знищені всі лідери національно-визвольної боротьби з радянської України, саме галицькі провідники стали уособленням соборного руху України до незалежності. Такими провідниками для українців стали Євген Коновалець, Андрій Мельник, Роман Шухевич і Степан Бандера.

Без участі Галичини не вдалось би так успішно розвалити радянську імперію. Упродовж кінця XIX – поч. XX ст. в Західній Україні завдяки діяльності українських інтелектуалів з обох берегів Збруча була побудована суспільно-культурна модель України в межах Західної України, яка тепер повинна поширитися на всю територію України.

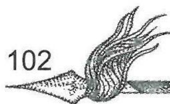

Національна освіта й формування української моделі свідомості. Історична пам'ять як основа останньої

Для поширення ідей творення власної держави потрібна була своя національна школа. Цього в межах Російської імперії не можна було навіть сподіватися. Єдине, на що спромоглися підросійські українці під царем, – так це на певний сурогат національної школи – недільні школи для дітей і дорослих у Києві (які, зрештою, проіснували недовго), колегію Павла Галагана, в якій викладали гуманітарні предмети українознавчого змісту, та деякі церковнопарафіяльні школи в глибинці, де на свій страх і ризик активісти-українці примудрялися без дозволу влади викладати історію та літературу в українському трактуванні. Дещо вдавалося і в середній школі. Наприклад, у комерційному училищі Катеринослава, де директором був учень Володимира Антоновича, Антін Синявський підібрав українські вчительські кадри. Але жодної не те що державної, але приватної української школи підросійські українці до Лютневої революції в Україні не мали. Лише в другій половині 1917 р. було відкрито напівприватні три українські гімназії в Києві. І саме учні цих гімназій і воювали з російськими більшовицькими військами під Крутами. За доби Української Держави в Україні було відкрито лише близько 50 українських гімназій.

Про вищу школу не могла теж іти мова. Українці покладали надії лише на українознавчі кафедри в ділянці літератури, філології, історії та етнографії. Напівпідпільно, і то

не в стінах університетів, а в себе вдома, або на квартирах симпатиків, викладали українознавчі дисципліни Володимир Антонович у Києві, Олександр Потебня в Харкові. Українознавці перебували в університетах у меншості серед професорів-централістів. Михайла Грушевського 1907 р. за "мазепинство" так і не обрали на звільнену у зв'язку зі смертю Петра Голубовського кафедру руської історії. Приватне наукове товариство (УНТ в Києві) з'явилося лише 1907 р.

І в цьому питанні значні досягнення мала Західна Україна. Утраквістичні польсько-українські школи існували вже в першій половині XIX ст. Державні українські гімназії діяли у Львові, Перемишлі та Бережанах, а потім були засновані і в Бучачі, Станіславі та інших великих містах. З кінця XIX ст. закладають приватні українські гімназії по всіх великих окружних центрах Галичини – Рогатині, Коломиї та ін. Українські кафедри діяли в Чернівецькому та Львівському університетах. Українська наука була визнана Віднем, і там українці мали можливість одержувати якісну освіту. При всій домінації польської освіти в Галичині українці творили свою структуровану, від нижчої до вищої ланки, національну освіту.

Результатом існування української школи в Галичині виявилося успішне розгортання Української революції на захід від Збруча. Як згадував міністр закордонних справ ЗУНР Лонгін Цегельський, урядові ЗУНР навіть не доводилося займатися створенням органів державної влади на місцях. Бо як тільки в провінції дізнавалися, що у Львові повстала Західноукраїнська Народна Республіка, відразу сільське населення обирало собі керівництво з визначних діячів громадського життя, які працювали на громадській ниві задовго до революції і сприймалися місцевим населенням як авторитетна влада. Не було проблем з охочими воювати за свою державу. І в цьому заслуга в першу чергу національної освіти.

Національна освіта брала на себе завдання формувати національну історичну пам'ять, яка мала протистояти на українських землях російській і польській національній пам'яті. Панівні нації за допомогою своєї національної освіти намагалися мобілізувати під прапори Польщі й Росії якомога більше етнічних українців. Цій меті слугували історичні міфи, впроваджувані за допомогою шкільних підручників у масову свідомість місцевого населення.

Наприклад, таким міфом був міф про Люблінську унію – як утворення єдиної держави для поляків, українців, білорусів і литовців, що в ній були забезпечені права кожної нації; або міф про Переяславську Раду 1654 р. – як акту добровільного входження українців до складу Московської держави. На рівні масової свідомості західні українці за допомогою "Просвіти", національної греко-католицької Церкви, підручників з історії, написаних на підставі національної схеми історії Михайла Грушевського, давали відсіч польській державній ідеології. Натомість у підросійській Україні такої вдалої відсічі зробити не вдалося. В радянській Україні лише 1920-х рр. вдавалося на рівні школи виховувати національну свідомість на прикладах з української історії. А з 1930-х запанувала сталінська більшовицька модель історії, яка була модифікованим продовженням російської дореволюційної централістичної історіографії.

1939 р. за радянськими підручниками почала вчитися й Західна Україна, але п'ятдесятирічне існування української школи, збудованої працею галицьких народовців, зробило свою справу й не дало можливості радянській Росії швидко комунізувати західноукраїнське населення. І тільки з 1991 р. ведемо відлік існування питомо української системи історичної освіти. Не в останню чергу завдяки їй ареал українського усвідомлення зростав з кожними виборами президента й парламенту. Події Помаранчевої революції так само стали свідченням п'ятнадцятирічної освіти в Україні за українськими підручниками. Успіхи будь-якої держави на

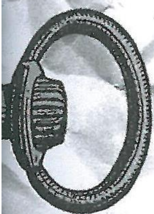

шляху до прогресу оцінюються тим, скільки десятиріч і сторіч молода генерація здобуває знання з історії за своїми підручниками, що вчать історії з національної точки зору. Коли в Україні на сьогодні національна освіта налічує лише два десятиліття, то в Росії та Польщі національним освітам вже більше двох століть.

Не випадково новий наступ на Україну з Росії починається зі змін в акцентах історичної освіти, що її впроваджує проросійська Партія Регіонів.

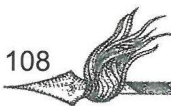

Українська революція 1917 – 1921 років. Проблема загарбницької політики більшовицької Росії проти України

Однією з ключових історичних подій української історії є Українська революція 1917 – 1921 рр. Цій проблемі присвячено в останні двадцять років, мабуть, найбільше наукових досліджень. На вивчення цих чотирьох років нашої історії в десятому класі середньої школи відведено майже півроку. І увага до часів відродження української держави нового часу зрозуміла, бо сьогодні Україна є генетичним наступником УНР-УД-ЗУНР.

Наріжними проблемами цієї теми є питання причин поразки цієї революції і з'ясування питання, чи мала Україна взагалі шанси здобути державність у цей період своєї історії. Українську державу стихійно підтримувало село, майже стовідсотково українсько-етнічне. Натомість міста України, передусім найбільші, до ідеї української державності були не лише опозиційно, а навіть ворожо наставлені. Капітал, підприємці, фінансисти, великі й середні землевласники – всі перебували під російським ідеологічним впливом (якщо не брати до уваги польську інтелігенцію й землевласників Волині та Поділля, які були за відновлення на цих землях польської держави). В умовах, коли ці соціальні прошарки (хоч кількісно і не переважаючих) економічно контролювали 90% промислового виробництва України, надії на перемогу українців в підросійській Україні були мінімальними. Якщо столиця й головні міста в країні є ворогами державності, то шанси місцевого насе-

лення одержати перемогу в боротьбі є безнадійною справою. Боротьба міста й села була наперед програшною для сільського населення. В Галичині все вирішило військове протистояння українців і поляків та військова допомога Польщі з боку країн Антанти.

Є всі підстави говорити про неготовність українського суспільства до боротьби за свої державні права. Суспільства Центрально-Східної Європи визрівали до державності в мирні часи. Європа здобувала перевагу в культурній, громадській, адміністративній сферах. І коли впала центральна влада в Відні, місцеві національні власті мирно перебрали державну владу в свої руки. Українці в цьому питанні пасли задніх і почали вибудовувати свої державні організаційні форми вже в ході революції, після падіння царської влади в лютому 1917 р. Це, як виявилося, було запізно. Навіть у країнах Прибалтики й у Фінляндії національна перебудова внутрішньої структури суспільства тривала значно довше, ніж в Україні. Тому після падіння Російської імперії Фінляндія, Литва, Латвія й Естонія змогли вибороти незалежність.

Від кволості й неготовності суспільства йшла інша психологічна проблема ірраціонального характеру: українці в боротьбі з представниками панівної нації не проявляли необхідної твердості, вольового напору, сміливості. Підсвідомо вони визнавали право панівних російської та польської націй на володіння українською територією. Натомість росіяни й поляки почуття національної впевненості мали та виявляли більшу волю до перемоги. Як приклад назвемо захоплення п'ятитисячним загоном росіян під керівництвом колишнього царського жандарма Муравйова півмільйонного Києва з кількадесятитисячним гарнізоном вояків, які визнавали його українським містом. Або програш українців у протистоянні з поляками у Львові, майже цілковито захопленого українцями в перших числах листопада 1918 р.

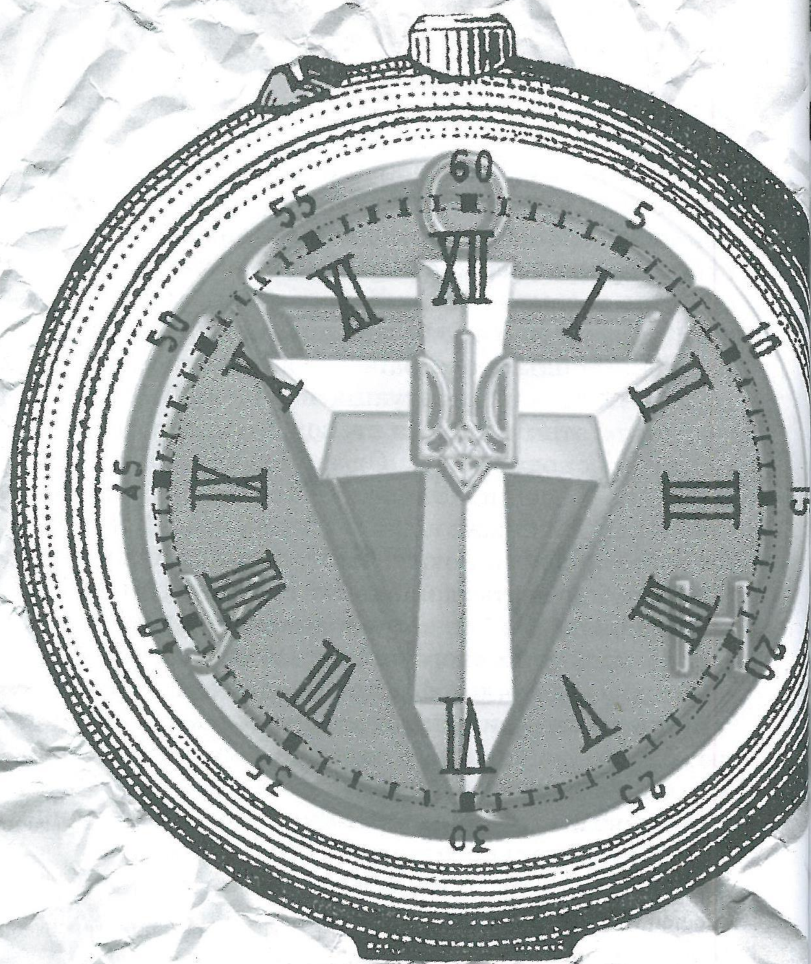
У такому розрізі чи маємо говорити про поразку визвольних змагань? У вузькому сенсі революція програла. Бо українці не прийшли до влади ні в Західній, ні в Східній

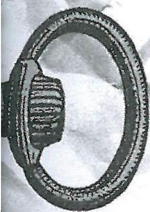
Україні, але в широкому сенсі це був лише перший крок у боротьбі за державність, яка з різними етапами перетривала до наших днів. Революція 1991 р. довершувала справу, розпочату 1917 р.

Разом з тим ми повинні позбуватися стереотипів радянської російської історіографії, яка події в Україні, як і в Росії, відтворювала крізь призму так званої громадянської війни. Війну УНР з більшовицькою і Білою Росією, з відновленою Польщею представляти як громадянську не можна. Звичайно, елементів громадянської війни було чимало, і українці в різних державних з'єднаннях воювали один проти одного, але превалювали все ж таки міждержавні за своєю сутністю українсько-більшовицька, білогвардійсько-українська й польсько-українська війни. І саме так ми повинні оцінювати воєнну ситуацію впродовж 1917 – 1921 рр.

Результатом цих воєн стало загарбання України сусідньою червоною Росією. Отже, ми повинні говорити про окупацію України й існування 1921 – 1991 рр. колоніальної України в межах нової модифікованої Російської імперії – Радянського Союзу. Наступним висновком з цього є постулат про постколоніальний статус українця в незалежній державі й необхідність подолання колоніального синдрому в сфері духовного життя. На цю тему вже висловлювався відомий філософ Ігор Лосєв. Окупаційний терористичний режим систематично нищив питомо національні форми життя: російщив населення, нав'язував свій спосіб мислення й категорії цінностей. І сьогодні Україна може фінансово й морально підтримувати духовні первні українського національного життя, сприяти українізації суспільного життя в середині країни.

УРСР варто розглядати лише як вимушену форму компромісу, єдино можливу форму існування урізаної, декоративної державності в рамках федеративної комуністичної російської імперії СРСР.

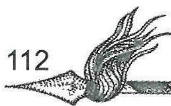

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
XII
I
II
III
IIII
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI

Повстанський рух 1920-х, національно-визвольний рух 1930-х – 1950-х років, ОУН і УПА як форми національного спротиву імперській нівеляційній політиці

Повстанський рух проти більшовицької влади у містах і селах України українська історіографія вслід за російською радянською історіографією представляє часто-густо як банальну отаманщину, рух, що не мав вираженої національної мети, який був нібито бездержавним, анархічним за своєю сутністю. Такі трактовки спотворюють і спрощено представляють національно-визвольні змагання в Україні. Фактично повстанська війна проти загарбницького по своїй природі більшовизму – явища психологічно російської ментальної природи – була єдино можливою в Україні формою українського селянського за соціальною базою спротиву Москві.

Повстансько-партизанська боротьба 1917 – 1921 рр. в Україні відроджувала традиції старої гайдамаччини XVII – XVIII століть. Не випадково і збройні українські формації тоді на Київщині, Катеринославщині, Слобожанщині прибрали назву "Вільне козацтво", а вояків іменували гайдамаками. Проте рух цей безідейним і ненаціональним назвати ні в якому разі не можна. Усі керівники гайдамацьких з'єднань у Чернігівщині й Полтавщині, Північній Київщині, в Трипіллі й Холодному Яру були, як правило, людьми з освітою – головним чином це харизматичні лідери, що мали середню спеціальну освіту, більшість були народними вчителями, які закінчили учительські семінарії. Брати Чучупаки, отаман Григор'єв, Трифон Гладченко з

Січеслава були молодшими офіцерами царської армії й мали солідний досвід громадської праці на селі, тому й стали керманичами повстанців.

Якщо позитивно оцінюємо діяльність Гонти й Залізняка, то праця отаманів і керівників повстанських загонів мала куди більш організовані форми. Всі мали зв'язки з урядовими структурами УНР і створювалися стихійними прихильниками української державності. В питаннях "бандитизму" діяльність більшовицьких загонів ЧК, продзагонів і просто військ Червоної Армії відповідала більшою мірою під визначення бандитизму. Вони тероризували українську людність на селі, безжально винищували українських активістів, упроваджували в життя започатковану ще монголами практику десяткування мирної людності за збройний опір більшовикам.

Переслідування каральними органами більшовицької влади всіх учасників повстанського опору у 1920-ті – 1930-ті рр. свідчить про ту небезпеку, яку вони становили для комуністів, і непохитну непримиреність цих людей з більшовицьким експериментом на селі. Український підпільний рух на західних землях, діяльність Організації українських націоналістів були відповідником наддніпрянського повстанського руху для Галичини. Не випадково багато діячів повстанського руху, які дивом вціліли після десятиліття сталінського терору, влилося в 1940-ті рр. в ряди УПА.

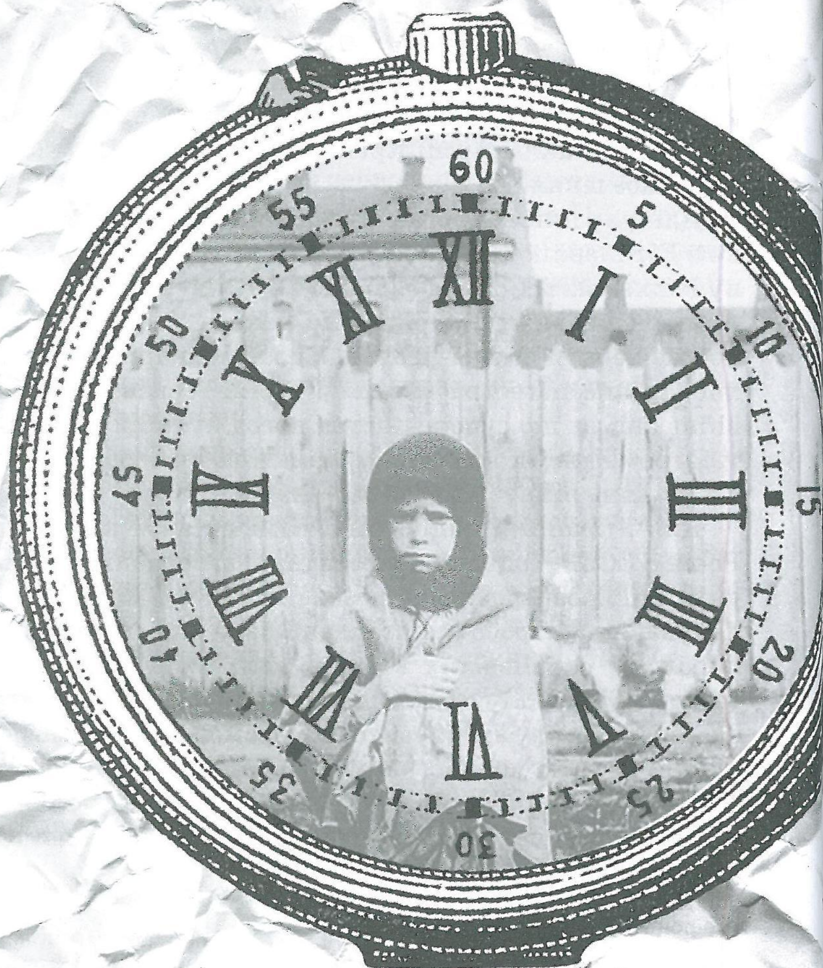
Неправомірно розглядати УПА як суто західноукраїнське історичне явище. Коли б не голодомор 1933 р., не нищення традиційного українського села на Східній Україні, безперечно, й УРСР мала б відповідних розмірів УПА.

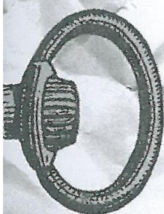
Опір більшовизму 1940 – 1950-х рр. є героїчною сторінкою історії українського народу, співмірною з козацькою національно-визвольною війною середини XVII ст. Останній головнокомандувач УПА генерал-хорунжий Василь Кук порівнював ОУН із реєстровим козацтвом, яке зміцнювало селянсько-козацьке військо Богдана Хмельницького й було його гвардією. Мислення категорією неуникненних "злочинів проти людяності" не може застосовуватися про-

ти українських партизанів середини XX ст. Будь-який історичний період, який викликав величезний збройний зудар великих мас населення, неминуче мав з боку кожного супротивника елементи "злочинів проти людяності". Не виключення й козацькі війни XVII ст., і гайдамаччина XVIII ст., діяльність Петра I під час будівництва Російської імперії, акції Армії Крайової проти українського мирного населення.

Для українців Друга світова війна не може бути Великою Вітчизняною війною, бо тоді маємо визнати за вітчизну Радянський Союз-Росію, що не були українськими формами державності. У випадку такого визнання Україна постає не як духовна ментальна ознака народу, що її населяє, а лише як географічна категорія. Термін Друга світова війна знімає цю суперечність і погоджує між собою навіть тих громадян, які цю війну оцінюють як особливу Велику вітчизняну війну разом із росіянами.

Для України й нацистська Німеччина, і комуністична Росія – СССР – однакові тоталітарні агресивні системи, що українців розглядали як розмінну карту в війні за світове панування. (Спроба Олександра Довженка лише поставити проблему українських втрат у війні коштувала йому до кінця життя відлучення від кінематографа й почесного заслання в Москву аж до смерті). Перемога одного з агресорів у війні не була перемогою для України. Такою перемогою могло бути лише крокування України в коло вільних народів Європи, що стало можливим лише із розвалом СССР.

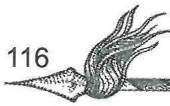

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Голодомор 1933 р. як геноцид українського народу й комуністичне вирішення українського питання

Голодомор 1933 р., попри відсутність прямих вказівок про політичний терор голодом українців, неможливо не визнавати геноцидом. Деякі сучасні історики, і не лише в Росії, стверджують про відсутність прямих документів – наказів влади, в яких би йшлося, що голодомор мав своїм завданням знищення українців як етносу. Сподіватися на наявність таких документів – примарна справа. По-перше, вони зберігаються в Росії й очікувати їхнього розсекречення нинішньою владою Росії не доводиться. По-друге, існують непрямі докази, які історикам дають достатньо матеріалу для ствердження факту геноциду московською владою. Серед таких фактів – існування чорних дощок (на які заносилися села, що не виконували план, а населення їх прирікалося на голодну смерть), заборона виїзду з сіл і з території України, наявність "заградотрядов" на кордонах між Україною й Росією, небажання приймати допомогу з-за кордону й заперечення факту самого голоду.

В історії України ця тема в першому десятку ключових проблем. Такої втрати людності й за такий проміжок часу Україна не знала в жодний період своєї історії. Навіть татаро-монгольські наїзди, кримсько-татарські напади впродовж XIII – XVI ст. не забрали стільки життів, скільки штучний голод 1932 – 1933 рр. Колективізація села була не лише зміною соціального ладу українського села – вона означала остаточне знищення традиційної хліборобської

української культури, зміни в ментальності українця, психологічне переламування хребта українському селянству. І саме цього добивалося керівництво СССР. Московська влада за допомогою голодного геноциду намагалося остаточно вирішити національну проблему. Голодомор у цьому зв'язку варто розглядати як різновид політики тотального терору каральних органів проти окремих верств населення, політики масових депортацій кримсько-татарського, чеченського, західноукраїнського населення з їх рідних земель.

Фактично лише голодомор 1933 р. завершив добу національно-визвольних змагань, бо Йосиф Сталін і його поплічники ліквідували соціальну базу українського спротиву більшовизму. Під тотальне винищення підпадало передусім так зване куркульство, тобто найактивніша, найсвідоміша, економічно незалежна частина українського села, генофонд української нації.

Більшовицька партія переслідувала мету знищити селянина – власника на селі, людину, на якій споконвічно століттями трималося аграрне виробництво в Україні. Голодна смерть лютувала в тих районах, де був найбільший повстанський рух у часи української революції – степова Україна. Після цієї акції відбулися зрушення в ментальності мешканців цього регіону. Сьогодні не лише місто, але й село на Донбасі й Дніпропетровщині голосує за проросійські політичні сили України. Голодомор був тією силою, яка завершила формування своєрідного східноукраїнського субетносу, який байдуже, а навіть вороже ставиться до самої ідеї націоналізації, українізації України – акту історичної справедливості стосовно регіону, який найбільше потерпів від войовничого російського шовінізму.

Результатами голодомору можна пояснити сучасну тенденцію скорочення народжуваності населення в південних і східних областях України, в той час як рівень народжуваності на Заході України залишається достатньо високим.

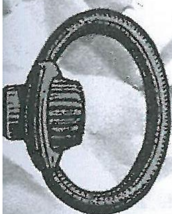
Оцінювати до кінця весь негатив голодомору 1933 р. в царині демографії, національної психології, духовних втрат України ще рано. Ця тема потребує додаткового й

тривалого дослідження. На жаль, документальна база про цю найбільшу українську трагедію новітньої історії перебуває за межами нашої держави. Архіви тих часів, де схована діяльність керівництва комуністичної партії, перебувають в Москві, і навряд чи доводиться сподіватися на їхнє розкриття для українських дослідників.

За приблизними підрахунками Україна втратила в масовому морі людності 7 млн. чоловік, що більше, ніж втрати єврейського населення під час нацистського голокосту Другої світової війни, і майже дорівнює втратам усіх воюючих армій в часи Першої світової війни. Україна за офіційними даними втратила менше людей у Другій світовій війні, ніж 1933 р.

Голодомор 1933 р. – звинувачувальний акт антинародній більшовицькій системі, свідчення антиукраїнської політики виродження української нації комуністичною політикою войовничого російського націоналізму.

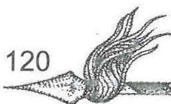

Феномен ОУНівського руху. Вартість УПА як протиборчої структури, що воювала з окупаційною владою

Сьогодні серед політиків, істориків та простих громадян точаться дискусії навколо проблеми, як нам ставитися до ОУН та УПА. Лунають пропозиції всіляко применшити важливість цих явищ в українській історії, не героїзувати це минуле, не творити нових міфів. Досі залишаються в свідомості багатьох українців утерті штампи комуністичної пропаганди про УПА як рух бандитів і зоологічних русофобів та фашистських колаборантів. Є навіть пропозиції погодитися з негативним ставленням до ОУН і УПА мешканців Півдня і Сходу України, про консервування двох історичних пам'ятей для Заходу і Сходу.

Між тим завданням суспільної думки і ЗМІ має бути надалі тлумачення і роз'яснення цілей та діяльності ОУН і УПА, донесення до сучасників історичної правди про людей, які в цьому русі брали участь. Потрібна неупереджена оцінка позитивів і недоліків цих двох явищ національно-визвольного руху 1930 – 1950-х рр.

Коли говоримо про антигуманний комуністичний режим, який на догоду примарних догм прирікав на винищення цілі верстви населення й нації, то повинні відразу розуміти, що такому режимові повинна була існувати альтернатива. Він мусив викликати спротив і боротьбу проти себе. І таким організованим опором була якраз ОУН як партійна сила, а в часи Другої світової війни – й виступ Української повстанської армії як сили народу, що не приймав сталінського тоталітаризму.

На підрадянській Україні не було можливості влаштувати організований рух опору, бо багатопартійність і підпільна боротьба була ліквідована тут ще 1921 р. Нетоталітарна Польща таку можливість давала. Говорячи про акти терору проти пацифікації або мирного населення під час Другої світової війни, ми не схвалюємо жорстокості українських партизанів або членів ОУН, але усвідомлюємо, що ці негуманні акти були викликані тоталітарною добою й подібним ставленням до українського населення з боку польських і російських окупантів.

Як так трапилося, що колишні мирні "тірольці Сходу", які любили цісаря, були пацифістами, низько схиляли голову перед польською владою в краї, раптом за кілька десятків років стали радикальною силою опору, що викликала страх у сусідів? Західна Україна найболючіше сприйняла поразку у визвольних змаганнях 1917 – 1921 рр. Причини її вона бачила в неспроможності еліти збройно протистояти ворогові, у недостатній войовничості, в слабкій відпірності характеру, в запобіганні перед думкою опонента в боротьбі, в непевності й капітулянстві. Філософія інтегрального націоналізму Дмитра Донцова давала до рук нову життєву поставу. Молодь охопив дух реваншу, ірраціональне прагнення революційної перемоги над окупантом, самопосвята й самопожертва у борні за незалежність. Ідея самостійної України стала самодостатньою й першочерговою серед усіх інших суспільних завдань. У ній акумулювалися всі проблеми – соціальні, економічні, культурні, цивілізаційні тощо. Не має українець економічних можливостей для прожиття – винна бездержавність; пасуть українці задніх у соціальній ієрархії – це наслідок національного визиску; стоять українці на низькому культурному рівні – тому що не мають власної держави, яка би про це подбала.

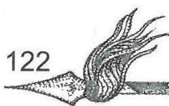
Підпільна ОУН стала, попри існування інших політичних об'єднань, таких як УНДО, що продовжувала націо-

нально-демократичну партію, найпопулярнішою політичною силою. Вона стала справжньою всеукраїнською партією, яка об'єднувала і інтелігенцію, і селян, і робітників; до неї входила така "сметанка" українського суспільства, як донька професора Подебрадської господарської академії Олена Теліга, син визначного поета-лірика Олександра Олеся – Олег Ольжич, представники львівського нотаблітету Охримовичі, Шухевичі та ін.

ОУН і УПА, попри розхожу думку радянської пропаганди, зовсім не було суто західноукраїнським явищем. Творами інтегрального націоналізму 1930-х рр. нишком захоплювався харківський літературознавець, професор, ідеолог МУРу Юрій Шевельов. Їх підтримував під час війни колишній член Центральної Ради Кирило Осьмак – президент УГВР. Лікарем в структурах УПА був одесит, визначний суспільний мислитель Юрій Липа. Одним із ідеологів ОУН став колишній комсомольський робітник з Вінниччини Йосип Позичанюк, одним із провідних публіцистів – Леонід Полтава з Полтавщини.

Звичайно, ОУН мала й негативні риси – схильність до вождізму, неприйняття європейського лібералізму й демократії, диктаторські перегини. Але був час зіткнення диктаторських режимів, і опір їм теж повинен будуватися за тоталітарним принципом.

Чи були ОУН і УПА якимсь особливим українським явищем? Зовсім ні. Зелених братів мали литовці, Армію Крайову – поляки, національна самооборона існувала й у естонців, усташів мали хорвати, четників – серби. Сьогодні в Польщі загальновизнаним є факт величезного внеску Армії Крайової у відновлення польської держави. Але ця ж АК провадила репресивні, терористичні відплатні акції проти українського населення. Проте українці не можуть не визнати рації в такій поведінці нинішніх очільників Польщі. Тим більше з не меншою пошаною ми повинні ставитися до українських партизанів, які наодинці намагалися

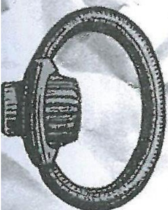
боронити проти переважаючих сил українську рацію стану й політичний інтерес.

УПА була справжньою підпільною українською армією. І той факт, що окремі представники її керівництва вели переговори й позалаштункові стосунки з німецькою розвідкою та іншими структурами, зовсім не свідчить про прислужництво й колабарацію УПА. Так само як зв'язки козацької старшини й самого Богдана Хмельницького з польськими державними колами не свідчать про колаборацію козацтва на користь Речі Посполитої. Вже сам факт участі в УПА 100 – 150 тис. людей, підтримка населенням цієї боротьби до 1950-х рр. свідчить про її народний характер. Бо ж без співчуття простих українців десять років продовжувати боротьбу на Західній Україні було неможливо.

Ми вправі казати про боротьбу ОУН-УПА як одну з ланок національно-визвольної боротьби українського народу, в ланцюгу якої була козаччина, гайдамаччина, війни УНР і ЗУНР, повстанський рух поч. 1920-х.

У діяльності ОУН брали участь видатні представники українського суспільно-політичного руху Роман Шухевич – третє покоління Шухевичів. Дід його Володимир Шухевич – видатний етнограф Гуцульщини, автор шеститомного етнографічного дослідження краю, Степан Шухевич воював в українських січових стрільцях, а сам Роман Шухевич був легендарним командармом УПА.

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

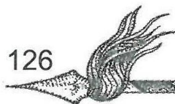

Соціально-національні доктрини української суспільно-політичної думки й наша сучасність

За майже двісті років існування різних концепцій будівництва незалежної національної української держави створена низка рецептів "єдино істинного" шляху для України. Кожний український проект виникав як альтернатива іншого проекту, взаємопоборював свого конкурента. Симпатики тієї чи іншої суспільно-політичної візії проголошували виключну правильність свого проекту й помилковість думок опонентів. На наш погляд, єдиного правильного, безпомильного проекту будівництва майбутньої України не існує, і лише із створенням комбінованої візії прийдешнього, з урахуванням слушних думок кожного соціально-філософського проекту можна витворити рецепт побудови кращої моделі української держави.

З іншого боку треба мати завжди на увазі, що кожна суспільна теорія народжувалася в певний історичний проміжок часу й має притаманні цьому часові риси, також відповідні вади. Будь-яка суспільствознавча теорія обмежена історичними обставинами того часу, коли була створена.

Ідея про федералізм українців кирило-мефодіївців виходила з посилу про відсутність в українців класичних форм державності, але для збереження своєї неповторності необхідно мати автономну форму політичного існування. Федералізм Миколи Костомарова – Пантелеймона Куліша, поступовий для свого часу, став перешкодою для рубежу XIX – XX ст., коли на порядок денний українського життя виходило завдання здобуття незалежності.

Теорія громади Володимира Антоновича про існування в українців осібного, не подібного на інші народи самоврядування громади, свободи особистості на противагу до тиску на неї держави як у росіян, так і в поляків покликана була міфологізувати, месіанізувати українську бездержавність. Позитивно вплинувши на мобілізацію різночинства в український рух, з іншого боку ця теорія відкинула від нього заможні верстви населення, позбавивши національне відродження грошової підтримки з боку землевласників і підприємців.

Соціалізм Михайла Драгоманова провістив нову – політичну епоху в українському русі. Цей діяч проголосив європейський шлях України, відкинув наївні міркування про особливий шлях України, поставив її на рейки світового поступу, соціальної рівноправності, конституціоналізму й еволюційності. Більшість його сучасників вважали, що українцям не треба знати про подібні явища в Європі, не потрібно знайомитися з філософією соціалізму, європейським досвідом партійної діяльності, достатньо лише оголосити себе прихильником національної ідеї. Але з другого боку – драгоманівський федералізм пошкодив утвердженню самостійності. Його соціальне доктринерство заперечувало позитивний вплив національної греко-католицької Церкви і верхніх прошарків суспільства на українське відродження. Втручання Михайла Драгоманова призвело до протистояння радикалів з народовцями, до конфліктів між Іваном Франком і Михайлом Павликом з одного боку та Олександром Барвінським і Юліаном Романчуком з другого. Лише після його смерті дійшло до полагодження конфлікту й утворення завдяки Михайлові Грушевському національно-демократичної партії. Думки Михайла Драгоманова, що українцем може бути лише соціаліст, а ні в якому разі не капіталіст, більше зашкодили українству, ніж сприяли його розвиткові.

Лідери національно-демократичного руху Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Борис Грінченко перебільшували тезу про демократизм українського руху, мало нама-

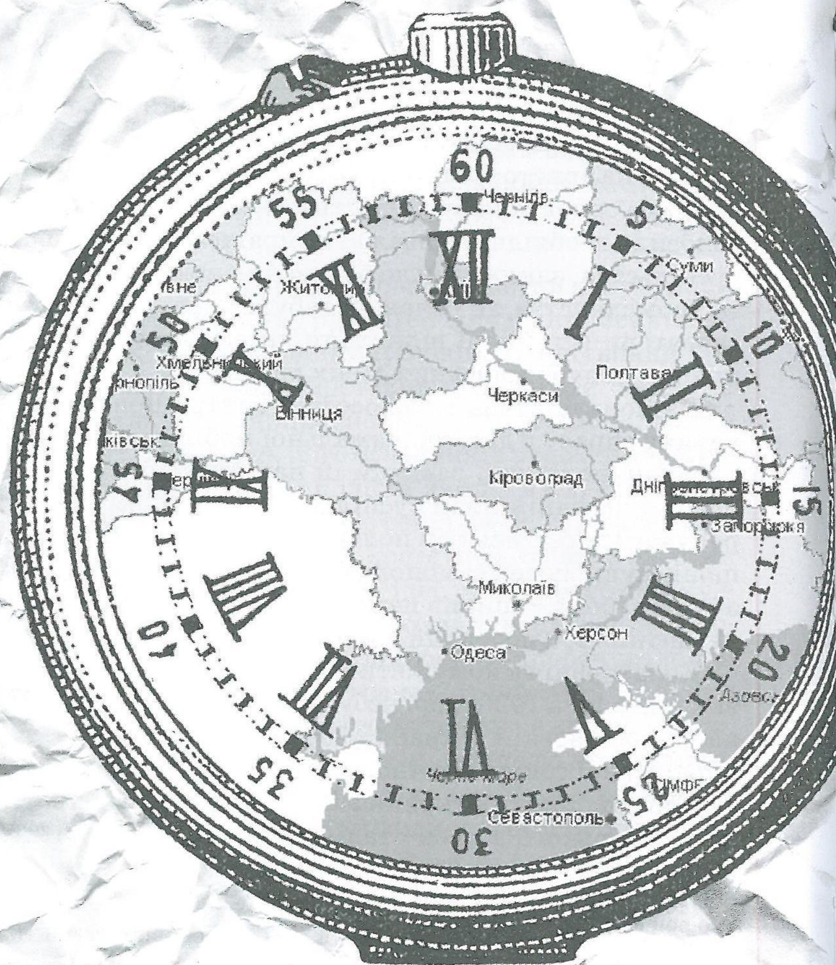
галися залучити до нього сили правої орієнтації. В результаті заможні верстви населення України опинилися в російських і польських партіях. З другого боку саме завдяки їхній самовідданій праці національний рух стає в Україні масовим.

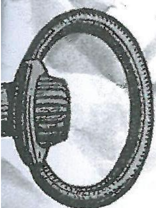
Консервативна течія суспільної думки, представлена В'ячеславом Липинським – Степаном Томашівським, педалювала на аристократичній верстві, яка є головною організованою силою для будівництва держави. Вони перші проголосили необхідність вважати українськими всі прошарки суспільства, закликали до будування повноструктурованого громадянства як основи майбутньої держави. Але консерватори-гетьманці відкидали як шкідливу для України працю республіканських лівих партій.

Націоналістична історіософія Дмитра Донцова зробила велику справу в ділі максимальної мобілізації молоді в українську політику, завдяки їй національний момент вийшов на передній план суспільного життя, змусив з собою рахуватися російську й польську окупаційні влади. Він запалив душі людей самопожертвою, вольовим поривом. Але з іншого боку – ширив нетерпимість до іншої думки, нетолерантність, а подекуди й національну ксенофобію.

Колаборація з комуністичним режимом українських лівих дозволила 1920-х рр. небувало підняти культурне життя на підрадянській Україні, збудувати основи незалежної української соціалістичної державності. Але він же й призвів до найбільших українських втрат – терору проти всього українського в часи сталінського наступу на Україну, нищення інтелігенції, голодомору серед селянства.

Немає ідеальної теорії будівництва українського суспільства й держави, але кожна з вище перерахованих теорій зробила свій внесок у формування державних підвалин. Лише при залученні слушних міркувань кожного філософського напряму можна виробити концепт України майбутнього.

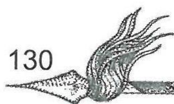

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
Чернігів
Суми
Полтава
Черкаси
Вінниця
Кіровоград
Миколаїв
Херсон
Одеса
Севастополь

Чи справді не існує спільної історичної пам'яті між українцями Заходу – Центру України та Півдня і Сходу України

Націю формує спільна історична пам'ять, що включає в себе однаковий для кожного члена спільноти набір позитивних і негативних героїв, спільні героїчні події й чини та спільні трагедії минулого. Наприклад, для поляка в різних кінцях країни маршал Юзеф Пілсудський – однозначний герой польської нації, бо спричинився до відродження польської державності новітніх часів. Натомість Фелікс Дзержинський – комуністичний діяч, який хотів цю державність ліквідувати, не може бути в когорті позитивних героїв. В Україні, на жаль, існують дві версії історичної пам'яті – російсько-радянська й українська. В результаті для пересічного мешканця Донбасу Ленін продовжує залишатися героєм, попри те, що він винний у ліквідації Української Народної Республіки, організації штучного голоду 1921 – 1923 рр., масового терору проти селянства й інтелігенції; але як негативного героя донеччанин сприймає Симона Петлюру, який боронив УНР, є уособленням боротьби українців за свою державу й національну гідність. Те саме стосується й постатей Івана Мазепи, Євгена Коновальця, Степана Бандери та багатьох інших.

Поки існує амбівалентність історичної свідомості українського громадянина, говорити про міцну державу й поступ в економічному і культурному розвитку України неможливо. Не зацікавлені в міцній державі політичні сили продовжують плекати цю роздвоєність колективної пам'яті.

Через відсутність контрольованого українського інформаційного простору, через ЗМІ, літературу, частково освіту нав'язують галерею російських героїв минулого, осіб, які нищили українську політичну й культурну окремішність (Петро І, Катерина ІІ, Олександр Суворов, численні комуністичні колаборанти Артем, Володимир Антонов-Овсієнко, Станіслав Косіор, Християн Раковський та багато інших). Через теперішніх керівників держави на державному й місцевому рівнях проштовхують і надалі російську імперську ідеологію в царині історії. Яскравий приклад – нещодавне перейменування частини вулиці Мазепи в Києві на вулицю Лаврську на вимогу московського патріарха Кирила.

Твердження про існування двох історичних пам'ятей для жителів заходу і центру України й окремо для мешканців Півдня і Сходу, між тим, є цілком надумане й штучне. Схід і Південь України були батьківщиною українського націоналізму раніше за Захід країни. Батьківщиною засновника інтегрального націоналізму Дмитра Донцова був Мелітополь Запорізької області.

В Одесі мешкав Іван Липа, співзасновник Братства Тарасівців – першої самостійницької організації підросійської України кінця XIX ст. Його син Юрій Липа – визначний мислитель і громадознавець, один із батьків українського імперіалізму, теж одесит. Його знаменита Чорноморська доктрина – цивілізаційне спрямування України на південь і країни Чорноморського регіону – виникли саме завдяки Одесі. З Одесою пов'язана Одеська громада, яка була другою після Київської за потужністю національного спрямування. Вона дала Україні таких визначних науковців, публіцистів, політиків, як Євген Чикаленко, Михайло Комаров, Леонід Смоленський, Андрій Ніковський, Михайло Слабченко, Сергій Шелухін та ін.

У Харкові більшу частину свого свідомого життя прожив автор брошури "Самостійна Україна", найвідоміший самостійник XX століття Микола Міхновський. Саме в цьому місті, яке зневажливо називали "сіньми України", постала перша політична партія Російської імперії, що ставила своїм завданням будівництво самостійної України – Рево-

люційна українська партія (РУП). Слобожанщина – батьківщина таких полум'яних самостійників, як письменники Іван Багряний та Микола Хвильовий. Видатний поет і мислитель Євген Маланюк оспівав Херсонщину й Миколаївщину як степи "української Еллади". Український театр корифеїв братів Тобілевичів народився в Єлисаветграді, що досі ще чомусь носить ім'я Кірова. Єлисаветградщина – батьківщина найвидатнішого письменника й філософа України XX ст. – Володимира Винниченка і Дмитра Чижевського.

Саме на Сході й Півдні був один із найсильніших опорів більшовицькій експансії на селі. Повстанський рух 1920-х рр. змусив тримати на Україні цілі російські червоні армії, більше 50 тисяч багнетів. Саме тому цей регіон найбільше постраждав від голоду 1933 р., найбільше відчув на собі вплив денаціоналізації та міграційних процесів. Цілеспрямована діяльність керівництва СССР з денаціоналізації цих районів і призвела до зрушень у бік визнання як своїх духовних цінностей "старшого брата". І це при тому, що Катеринославщина до 1917 р. була регіоном, де найбільший розвиток мала "Просвіта". Катеринославська й Мануйлівська "Просвіти" за кількістю своїх членів і розмахом діяльності перевищували подібні організації на Правобережній Україні та Київщині.

Саме Південь і Схід України мали той соціальний елемент, який хотів і міг будувати незалежну Україну. Йдеться про заможного дрібного землевласника, селянина-господаря, якого зневажливо охрестили "куркулем" і вичистили як клас.

Отже, немає жодних підстав культивування надалі двох духовних цінностей. Існує одна історична пам'ять для всієї України – від Ужгорода і до Дону. Питання лише у вмінні її доносити до жителів Півдня та Сходу України.

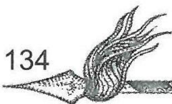

60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
XII
I
II
III
IIII
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI

Післямова

Найбільша біда України сьогодні – відсутність спільного українського погляду (історичної пам'яті) на своє минуле, з якого би випливав і впевнений крок у майбутнє. Інша "історична правда", яку називають альтернативою Півдня та Сходу, що протистоїть Заходу й Центру України, є візією нашої історії, прописаної в Росії, продовженням російського імперського проекту від часів Івана Калити та Івана III через царську теорію про єдиний "русский" народ – до епохи єдиної радянської (читай російської) людини на просторі від Камчатки до Карпат. Твердження про українську окремішність є доти фікцією, доки існує єдиний інформаційний простір з Москвою.

Ми повинні навчитися мислити категоріями політичної нації, яку складають усі мешканці різноманітних етносів, що населяють українську землю. Але політичну націю можна будувати лише на основах української культури, що стоїть на "трьох китах": українській мові, українській історії, українській культурній традиції. Таке твердження не може ображати російську націю, бо зовсім не заперечує знань інших мов і культур. Навпаки, українську традицію лише збагачуватимуть ті культури, носії яких психологічно переборють у собі байдужість, лінь, упередження росіянина-імперця й оцінять принади українського світу.

Якщо Україна відмовиться від власного погляду на свою історію, до чого закликають деякі керівники держави сьогодні, то вона автоматично стане частиною євразійського цивілізаційного простору, околицею старої Російської імперії. Вона знову зануриться в "спільну колиску", яка заступить, може, вже назавжди, шлях України до кола цивілізованих країн світу. Переважна більшість населення Фінляндії й Польщі 1917 – 1918 рр. зробила свій європейський вибір і ніколи за цим не шкодувала. Колишні "чухонці", предмет насмішки деяких представників панівної нації, – тепер країна з першого десятка розвинених світових держав. Там би була й Україна, якби змогла відстояти самостійність буремних 1917 – 1921 рр.

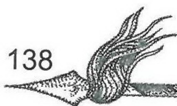
Ідея завжди лежить попереду матеріального. Наївні розумування, що економіку треба піднімати раніше за духовні цінності, перекреслила вкотре практика останніх дев'ятнадцяти років Незалежності. Амбівалентність свідомості, патерналізм і безініціативність широкого загалу, корупція у владі, безгосподарність і злодійкуватість т.зв. "господарської" еліти та інші негативи є результутом неправильного ідейно-духовного вибору і в давнину, й тепер. Сусіди зі сходу та наші компрадори силкуються переконати більшість, що іншого шляху не було, що все відбувалося за єдино можливим сценарієм. Але ж це неправда. Вибір був, і його пропонували провідники УНР, селянство відповіло війною на комуністичний експеримент з землею. За поразку в цій боротьбі українці поплатилися масовим геноцидом, тотальним винищенням кращих людей суспільства – творчої інтелігенції, селян-"куркулів", підприємців, кооператорів тощо. Відсутність тепер відповідних кадрів пов'язана з багаторічною селекцією сірості, "гвинтикізму", полохливості, страху перед тоталітарною системою.

Український світ і його інтереси не обмежуються кордонами України. Українське є по всьому світу, як у всьому світі є американський, англійський, французький, німець-

кий, російський чинник. Кількість ніколи не визначала якість. На жаль, 10 млн. шведів або 6 млн. фінів для світу вартує більше, ніж 46 млн. українців. Ми заживемо цивілізовано й забезпечено, коли збережемо себе як індивідуальність, коли пізнаємо себе, коли пошануємо своє минуле.

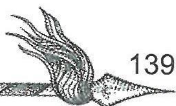
Зміст

ДАШКЕВИЧ, ЯРОСЛАВ-ІВАН-АНАНІЯ (13.12.1926 – 25.02.1910) – видатний український історик, політолог, культуролог, бібліограф, сходознавець, керівник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, професор Львівського національного університету ім. І. Франка, доктор історичних наук, громадський діяч. Представник давнього українського шляхетського роду Корибут-Дашкевичів.

Народився у Львові, батько Роман-Микола Корибут-Дашкевич (1892 – 1975) – військово-політичний діяч; мати Олена Степанів (1892 – 1963) – військова і громадська діячка, педагог, вчений. 1944 р. – закінчив українську Академічну гімназію у Львові та склав іспити на атестат зрілості у 4-й середній школі м. Львова. 1944 р. – навчався у Львівському медичному інституті, 1944 – 1949 рр. – у Львівському державному університеті ім. І. Франка (філологічний факультет, спеціальність українська мова і література). 1944 – 1949 рр. – старший бібліотекар рукописного відділу; старший бібліотекар та бібліограф Кабінету І. Франка, в. о. завідуючого бібліографічним відділом Львівської бібліотеки Академії наук УРСР. 1946 р. – опублікована перша друкована праця "Словник псевдонімів, криптонімів, криптограм: (Спроба системи)".

10.12.1949 р. – заарештований органами МДБ, як син "відомої української націоналістки, бувшого сотника галицьких стрілків Олени Степанів", звинувачений у зберіганні й розповсюдженні "контрреволюційної літератури". Згідно з заочним рішенням Особливої наради при МДБ у Москві 02.09.1950 р. засуджений на десять років виправно-трудових таборів. 1949 – 1956 рр. – відбував ув'язнення у в'язницях МДБ, МВС у Львові, Золочеві, в пересильних в'язницях у Львові, Києві, Харкові, Петропавловську, пересильному таборі в Карабасі (Казахстан); у виправно-трудових таборах – у спеціальному Піщаному таборі (Песчлаг) в Спаську, у Карагандинському таборі (Карлаг). 02.06.1956 р. – звільнений за рішенням Комісії Верховної Ради СРСР зі зняттям судимості та втрати прав. Повернувся разом з матір'ю до Львова, два роки був безробітним. 1957 – 1966 рр. працював бібліографом відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Звільнений з роботи у зв'язку із скороченням посади. 15.03.1963 р. – захистив кандидатську дисертацію "Вірменські колонії на Україні в джерелах та літературі XV – XIX ст." в Інституті історії Академії наук Вірменської РСР у Єревані. 1966 – 1967 рр. – був безробітним. 1967 – 1972 рр. – науковий співробітник, старший науковий співробітник, в. о. завідуючого відділом етнографії Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР. Звільнений з праці "в зв'язку з недостатньою кваліфікацією". 1972 – 1973 рр. – безробітний. З січня до червня 1973 р. – молодший науковий співробітник; начальник відділу допоміжних історичних дисциплін Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1973 – 1974 рр. – безробітний. 1974 – 1980 рр. – молодший науковий співробітник, старший охоронець фондів, старший науковий співробітник, старший палеограф ЦДІА УРСР у Львові. Звіль-

нений з праці “в зв’язку з порушенням трудової дисципліни”. 1980 – 1990 рр. – безробітний. 1990 – 1992 рр. – провідний науковий співробітник Інституту суспільних наук АН України (тепер – Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України); керівник Львівського відділення Археографічної комісії АН України.

З 01.09.1992 р. – керівник Львівського відділення Інституту української археографії АН України (з 1 лютого 1995 р. – Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України). Від 1992 р. – провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Від 1993 р. – старший науковий співробітник Інституту Східно-европейських досліджень НАН України (тепер – Інститут Европейських досліджень). 30.05.1994 р. – присвоєно науковий ступінь доктора історичних наук на підставі докторської дисертації “Стан і напрями джерелознавчих та історичних досліджень історії України (друга половина XIX – XX ст.)”. 28.05.1995 р. – реабілітований на підставі ст. I Закону Української РСР від 17 квітня 1991 р. “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”. 1995 – 2000 рр. – викладач кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка. З 09.10.1996 р. – професор кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Львівського державного університету ім. І. Франка. 1996 – 1997 рр. – керівник експертної комісії з історичних наук ВАК України. Від 1998 р. – завідувач кафедри сходознавства філологічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка.

Участь у наукових та громадських організаціях: член Міжнародної асоціації істориків паперу (ФРН, Швейцарія; 1974); дійсний член Географічного товариства СРСР (Московське відділення; 1986); член Російського палестинського товариства (Ленінградське відділення; 1986); член Радянської соціологічної асоціації в Москві (1989); дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (з 1990 р. – керівник Сходознавчої комісії, з 1991 р. – член президії, голова історико-філософської секції); член Українського історичного товариства (США; 1991); дійсний член Української вільної академії наук (США; 1994); голова Історичного товариства Нестора-літописця в Києві (1997) та ін.

Нагороди: медаль М. Грушевського Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1994); лауреат Міжнародної премії ім. Антоновичів (США) за археографічні праці (1995); орден “За заслуги” III ступеня (1997); почесне громадянство м. Львова (1997); медаль “80 років НАН України” (1998); орден Св. Саака і Св. Месропа (Вірменія) за постійне сприяння у налагодженні дружніх стосунків між українським, вірменським, турецьким, кримськотатарським, єврейським та іншими народами (1998); почесне звання “Галицький лицар” (2000); почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України” (2001); державна премія ім. А. Кримського (2006); орден Ярослава Мудрого II ступеня (2006).

Це видання вийшло в рамках

Зарваницької ініціативи,

що виникла за результатами зустрічі близько ста громадських активістів Західної України, які в травні 2010 року зібралися в Зарваниці, щоб скоординувати свою діяльність в нових реаліях, шукаючи відповіді: що робити, де знайти силу і як вибудувати шлях до правильних рішень.

В результаті дискусії учасники зустрічі дійшли згоди, що на противагу владній вертикалі, яку в державі розбудовує нова влада, треба розбудовувати горизонтальні мережі громадянських активностей, творити паралельні до державних власні організаційні структури. Треба вийти за рамки партійних поділів та об'єднати свої зусилля для спільного захисту української справи і крок за кроком опановувати ситуацію, створювати власні правила співжиття і, дотримуючись їх, покращувати своє життя незалежно від влади.

Детальніше про Зарваницьку ініціативу можна дізнатися:

– *за телефонами:*

(+38-032)2971932 (Львів);
(+38-0342)537493 (Івано-Франківськ);
(+38-0352)425903 (Тернопіль);
(+38-0332)784083 (Луцьк);

– *за адресами:*

79000 м. Львів, пр. Крива Липа, 6;
76018 м. Івано-Франківськ, вул. Чорновола, 23;
46000 м. Тернопіль, вул. Родини Барвінських, 4;
43000 м. Луцьк, вул. Шопена, 22/157

– *за електронною адресою:*

zarvanycka@gmail.com;

– *в інтернеті:*

http://groups.google.com/group/Zarvanycya

Історичний нарис

Ігор ГИРИЧ

ІСТОРИЧНІ ПРИЧИНИ НАШИХ ПОРАЗОК І ПЕРЕМОГ

Видавець ***Василь Гутковський***
Художнє оформлення ***Юрій Кох***
Комп'ютерне верстання ***Роман Івах***
Літературний редактор ***Марія Кривченко***
Директор з виробництва ***Андрій Василик***

Здано на складання 06.12.2010 р.
Підписано до друку 10.12.2010 р.
Формат 84 × 108/32. Папір офсетний.
Гарнітура SchoolBookCTT.
Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 7,8.
Обл.-вид. арк. 9,1.
Замовлення № 333.

Літературна аґенція "ПІРАМІДА"
Україна, 79006, а/с 10989.
м. Львів, вул. Промислова, 45.
тел./факс: (032) 242-31-31
e-mail: piramidabook@ukr.net
www.piramidabook.com

Ігор Гирич – історик, завідувач відділу Джерел з історії України XIX – поч. XX ст. Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ. Коло наукових інтересів: історіографія, інтелектуальна історія XIX – XX ст, джерелознавство, біографістика (досліджує М. Грушевського і В. Липинського – секретар видань їхньої повної творчої спадщини та інших діячів українського руху, у тому числі, Я. Дашкевича), епістолографія, історична топографія, історична шкільна освіта, києвознавство, історія культури. Був головним редактором газети "Старожитності", заступником головних редакторів журналів "Пам'ятки України", "Український історик", "Молода нація", "Історія в школах України". Автор близько 350 публікацій, редактор і упорядник близько 100 книг (збірників документів, журналів, статей, підручників тощо). Дійсний член НТШ у Львові, чл.-кор. УВАН у США.

Надруковано з готових діапозитивів у друкарні ЛА "ПІРАМІДА", свідоцтво державного реєстру: серія ДК № 356 від 12.03.2001 р.

Гирич І. Історичні причини наших поразок і перемог. – Львів: ЛА "Піраміда", 2011. – 142 с.

ISBN 978-966-441-202-2 **ББК 63.3**

60
5
10
15
20
40
45
50